

Denis Bećirović
Filozofski fakultet Univerziteta u Tuzli
becirovicdmde@gmail.com

**PRILOG ISTRAŽIVANJU VELIKOSRPSKE POLITIKE
PREMA BOSNI I HERCEGOVINI
U POSTDEJTONSKOM PERIODU (1995-2015)**

Apstrakt: U radu je u osnovnim crtama istražena i predstavljena velikosrpska politika prema državi Bosni i Hercegovini od zaključenja Dejtonskog mirovnog sporazuma do 2015. godine. Tekst ukazuje na nastavak hegemonističke politike Srbije prema Bosni i Hercegovini u promijenjenim okolnostima. Iako je Srbija jedna od tri strane potpisnice Dejtonskog mirovnog sporazuma, brojni primjeri svjedoče da je ona i dalje zadržala stare strateške velikosrpske ciljeve, mijenjajući jedino metode i taktiku borbe za njihovu realizaciju. Članak, također, govori i o tome da politička i „naučna“ aktivnost velikosrpskih krugova s ciljem negiranja i potkopavanja državnosti Bosne i Hercegovine nije prestala ni nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Glavne riječi: Velikosrpska politika, Bosna i Hercegovina, Srbija, Jugoslavija, hegemonizam, ekspanzionizam, velikosrpstvo, Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Dejtonski mirovni sporazum

Abstract: This paper provides the research and presentation of the Great Serbian policy towards the state of Bosnia and Herzegovina since the Dayton Peace Accord until 2015. The text points out the continuation of hegemonic policy of Serbia towards Bosnia and Herzegovina in the changed circumstances. Although Serbia has been one of the three signatories of the Dayton Peace Agreement, there are numerous examples which testify that Serbia has still retained the old Great Serbian strategic goals, changing only the methods and tactics of the struggle for their realization. The article also speaks about the fact that political and "scientific" activity of Great Serbian circles with the aim of denying and undermining the statehood of Bosnia and Herzegovina has not stopped even after the signing of the Dayton Peace Agreement.

Keywords: Great Serbian policy, Bosnia and Herzegovina, Serbia, Yugoslavia, hegemony, expansionism, Great Serbianhood, Bosniaks, Serbs, Croats, the Dayton Peace Agreement

Pojam *velikosrpstvo* podrazumijeva političku namjeru da se na temelju jednostrano interpretiranih etničkih i historijskih kriterija izgradi srpska država koja bi obuhvatala susjedna područja koja objektivno pripadaju drugim narodima i državama. Taj oblik državne megalomanije nije nikakav srpski „izum“. Njome su u određenim historijskim intervalima bili „zaraženi“ brojni narodi, a među posljednjima oni (Poljaci, Bugari, Hrvati, Albanci, Grci, Litavci) koji su kasnili sa osnivanjem nacionalnih država. Sam termin *velikosrpstvo*, kao i odgovarajući izrazi koji su se povezivali s drugim narodima, u pravilu se nije upotrebljavao u političkim programima. Dodjeljivao se najčešće sa strane, jer je implicirao nepopularni ekspanzionizam na štetu susjednih naroda. Štaviše, svako ga je nastojao odbaciti kao nešto politički neoportuno, s obzirom na to da je „velikodržavlje“ uvijek bilo na liniji narušavanja međudržavnih odnosa, destabilizacije odnosa na širem području ili ugrožavanja nekih prethodnih međunarodnih ugovora. Srpsko velikodržavlje obilježeno je šovinizmom i posesivnošću, dakle kategorijama koje su potpuno neprimjerene i neprihvatljive u međunarodnim odnosima.¹

¹ Svjesni opterećenja koje velikosrpski projekat ima, a posebno negativnih posljedica njegovog neuspješnog izvođenja, u Srpskoj akademiji nauka i umjetnosti održan je u jesen 2002. godine naučni skup pod nazivom „Velika Srbija – istine, zablude i zloupotrebe“. Prema akademiku Vasiliju Krestiću, taj skup je potvrdio da je „floskulu“ o Velikoj Srbiji izmislila Austro-Ugarska i da nijedna vlada, ni srpska ni jugoslovenska, u svom programu nije imala velikosrpsku ideju. Međutim, ovakva i slična tumačenja ne mogu izdržati snagu ozbiljnih argumenata. Ispuštanje određenog izraza iz nekog programa ne znači da se on ne bavi njegovim sadržajem. To se naročito odnosi na nacionalne programe koji vrlo često indirektno govore o svojim ciljevima. Uostalom, ako pod programom razumijemo osnovne zadatke i ciljeve koje treba provesti, onda to i ne mora biti neki striktno formalni dokument. Program u širem smislu može biti bilo koje i bilo kako izneseno gledište, koje je u jednom trenutku ili na duže staze prihvaćeno kao smjernica za djelovanje jedne političke vlasti, skupine ili naroda. Vidi: Ljubomir Antić, *Velikosrpski nacionalni programi. Ishodišta i posljedice*, Zagreb 2007, 9-11.

Velikosrpska politika izražavala je srpsko pitanje od početka XIX stoljeća do danas, prije svega, kao teritorijalno. Prema mišljenju geopolitičara Radovana Pavića, ideja stvaranja velike Srbije je politička ideja, koja se osmišljava tek teritorijalizacijom, odnosno povećanjem državnog i etničkog prostora, kako emigracijom tako i političkom dominacijom. Zbog toga očigledno nastaju problemi sa susjedima, pri čemu se oni ne žele riješiti suživotom, dobrosusjedskom saradnjom i ravnopravnošću, nego teritorijalizacijom: zauzimanjem tuđih teritorija, cijepanjem i potiskivanjem tuđih etnikuma, ukratko, promjenom političke karte Balkana.²

Ideologija srpskog velikodržavlja ima svoju duboku historijsku, političku i duhovno-idejnu pozadinu. Brojne činjenice svjedoče da uzroci agresije na Bosnu i Hercegovinu devedesetih godina XX stoljeća nisu bili ugroženost i neravnopravnost srpskog naroda, već težnja velikosrpskih krugova da unište državu Bosnu i Hercegovinu, kao ključnu prepreku u realiziranju zacrtanog cilja, starog gotovo 200 godina. Projekat uspostavljanja hegemonije Srbije na južnoslavenskim prostorima, primijenjen u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, ostavio je užasne posljedice. U zločinačkoj namjeri uništenja bosanskohercegovačke države velikosrpski krugovi sklopili su savez sa hrvatskim velikodržavnim projektom na čelu sa Franjom Tuđmanom, s namjerom podjele Bosne i Hercegovine između Srbije i Hrvatske. Ipak, zahvaljujući Armiji Republike Bosne i Hercegovine i legalnim organima Republike Bosne i Hercegovine država je odbranjena. Paralelno s oružanim otporom velikodržavlju, afirmirana je ideja bosanskohercegovačke državnosti, te isticana važnost očuvanja nedjeljivosti, suvereniteta i političke nezavisnosti države Bosne i Hercegovine.

Krajem 1995. godine, pod patronatom vodeće svjetske sile Sjedinjenih Američkih Država (SAD), agresija i rat okončani su

² Miroslav Brandt, Bože Čović, Slaven Letica, Radovan Pavić, Zdravko Tomac, Mirko Valentić, Stanko Žuljić, *Izvori velikosrpske agresije*, Zagreb 1991, 151-153.

Općim okvirnim sporazumom za Bosnu i Hercegovinu (Dejtonskim sporazumom), parafiranim u Dejtonu 21. novembra 1995. godine, a potpisanim 14. decembra 1995. u Parizu.³ U Dejtonskom sporazumu sadržano je mnogo zadatah ciljeva i principa za obnovu države Bosne i Hercegovine. Uz to, treba istaći da je vojni zadatak bio okončanje oružanog sukoba uspostavljanjem vojne sigurnosti. Istovremeno, ovaj cilj bio je važan uslov da bi se uspješno mogli provesti civilni aspekti mirovnog procesa. Prema sadržaju Dejtonskog sporazuma, Bosna i Hercegovina nastavila je kontinuitet Republike Bosne i Hercegovine u međunarodno priznatim granicama.⁴

Pravo i cjelovito objašnjenje velikosrpske agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) historijska nauka dati će kada joj budu pristupačni historijski izvori svih provenijencija. Ipak, već sada se može konstatirati da je agresija bila inspirirana i obilježena zločinom

³ James Gow, *Triumph of the Lack of Will. International Diplomacy and the War*, London 1997, 286.

⁴ Opći okvirni sporazum za Bosnu i Hercegovinu sadrži jedanaest aneksa: Aneks 1-A: Sporazum o vojnim aspektima mirovnog sporazuma; Aneks 1-B: Sporazum o regionalnoj stabilnosti; Aneks 2: Sporazum o međuentitetskoj liniji razgraničenja i relevantnim pitanjima; Aneks 3: Sporazum o izborima; Aneks 4: Ustav Bosne i Hercegovine; Aneks 5: Sporazum o arbitraži; Aneks 6: Sporazum o ljudskim pravima; Aneks 7: Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima; Aneks 8: Sporazum o Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika; Aneks 9: Sporazum o osnivanju javnih korporacija Bosne i Hercegovine; Aneks 10: Civilna implementacija mirovnog sporazuma; Aneks 11: Sporazum o međunarodnim policijskim snagama. U Ustavu Bosne i Hercegovine je rečeno da se ova država sastoji iz dva entiteta: Federacije Bosne i Hercegovine (51 % teritorije) i Republike Srpske (49 % teritorije), te da će funkcionirati kao demokratska država u kojoj će se vlast formirati na bazi rezultata slobodnih demokratskih izbora. Jedino sporno pitanje ostala je teritorija Brčkog, za čije rješenje je predviđena međunarodna arbitraža. Vidi: Christian Steiner, Nedim Ademović, Constance Grewe, Jeremy McBride, Philippe Leroux-Martin, Ric Bainter, Edouard d'Aoust, Ulrich Karpen, Peter Nichol, Mark Campbell, *Ustav Bosne i Hercegovine. Komentar*, Sarajevo 2010, 19-20, 81-107.

genocida nepoznatim po razmjerama i oblicama u historiji Evrope poslije završetka Drugog svjetskog rata.⁵

Bosna i Hercegovina je odbranjena od velikosrpske, a kasnije i velikohrvatske ekspanzionističke politike (1992-1995) i još jednom je potvrdila svoju hiljadugodišnju državnost i egzistentnost. Prema prvoj rečenici Ustava BiH, Bosna i Hercegovina sa aspekta međunarodnog prava nije novonastali pravni subjekt, već je država sljednica međunarodnopravnog subjekta Republike Bosne i Hercegovine čije su granice u momentu donošenja Ustava bile međunarodno priznate. Ustav je, također, vrlo jasno propisao obavezu poštivanja suvereniteta, teritorijalnog integriteta i političke nezavisnosti Bosne i Hercegovine, makar i po cijenu dugogodišnjeg ekonomskog i političkog zastoja na nivou države.⁶

Ipak, i nakon 1995. godine društvena situacija u Bosni i Hercegovini u bitnoj mjeri je ovisila o političkom kontekstu najbližeg susjedstva, čiji su velikodržavni apetiti dominantno krivi za tragična ratna zbivanja u Bosni i Hercegovini. Vladajućí krugovi u Srbiji formalno su u Dejtonu, na pritisak najjače supersile svijeta SAD, priznale i pristale na nezavisnu državu Bosnu i Hercegovinu. Iako postoje određene razlike, i Tuđmanov režim u Hrvatskoj je značajno pomogao Miloševićevom režimu u Srbiji s ciljem destrukcije Bosne i Hercegovine. Međutim, za razliku od Srbije, gdje se ni politička opozicija nije jasno opredjeljivala za državni suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, u Hrvatskoj su opozicione snage snažno i kontinuirano upozoravale na štetnost uplitanja hrvatske države u unutrašnja pitanja susjedne države. Veliki uticaj susjedstva na unutrašnje prilike u Bosni i Hercegovine u prošlosti i sadašnjosti dovodi neminovno do zaključka i o budućem

⁵ Enver Redžić, *Sto godina muslimanske politike u tezama i kontroverzama istorijske nauke*, Sarajevo 2000, 143.

⁶ C. Steiner, N. Ademović, C. Grewe, J. McBride, P. Leroux-Martin, R. Bainter, E. d'Aoust, U. Karpen, P. Nichol, M. Campbell, *Ustav Bosne i Hercegovine*, 53.

značaju tog okruženja. Naravno, poslije 1995. godine smjer kretanja Bosne i Hercegovine sve više je počeo da ovisi i o nekim globalnim svjetskim i evropskim društvenim procesima, međunarodnom javnom mnijenju, a u prvom redu o volji, stavovima, zahtjevima i pritiscima najmoćnijih država svijeta.⁷

Iako u promijenjenim vanjskim i unutrašnjim okolnostima, velikosrpske hegemonističke aspiracije prema Bosni i Hercegovini nisu prestale ni poslije zaključivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma. O tome, pored ostalog, svjedoče i stavovi Dobrice Ćosića, koga velikosrpski pokret naziva „ocem srpske nacije“. Kao pisac i političar sa velikim uticajem na zbivanja u balkanskom regionu, Ćosić neskriveno otkriva velikodržavne aspiracije Srbije i poručuje:

„Dva veka mi imamo jedan isti cilj, a to je borba za oslobođenje i ujedinjenje srpskog naroda. (...) Obmanula nas je istorija, obmanuti smo sami, obmanuo nas je svet, obmanula su nas naša braća koja su sa nama zajedno ušla u zajedničku državu (...) Nijedan ratni cilj nije ostvaren samo u rovu. Nijedna ratna pobjeda nije zaključena oružjem. Svi su ratni ciljevi u istoriji sveta ostvareni u miru, produžavani u miru (...) Cela ta zamisao o državi Bosni i Hercegovini, ceo taj projekat, to je, braćo i sestre, jedan istorijski provizorijum (...) Mi moramo da zaključimo mir, da bismo u miru završili rat i ostvarili naše istorijske ciljeve.“ (kurziv D. B).⁸

Slične stavove u postdejtonskom periodu ponovio je javno Radovan Karadžić 1. i 2. aprila 1996. godine na sjednici Skupštine bosanskohercegovačkog entiteta RS. On je, uprkos činjenici da je

⁷ Vera Kržišnik Bukić, *Prilog programa za Bosnu. Polazišta za rješavanje bosanskog pitanja*, Ljubljana 1997, 11-12.

⁸ Dobrica Ćosić, *Srpsko pitanje u XX veku*, Beograd 2009, 214-216.

potpisan Dejtonski sporazum, neskriveno rekao: „Mi hoćemo da postanemo Srbija i da postanemo jedna nacija.“⁹

Srpska elita je prihvatila Dejtonski sporazum pod pritiskom vojne sile NATO-a i činjenice da bi u suprotnom Republika Srpska bila potpuno poražena. Istina, bilo je i onih koji su smatrali da je Milošević u Dejtonu podlegao pritiscima i da su Srbi izgubili značajne etničke teritorije. Sinod Srpske pravoslavne crkve (SPC) bio je jedan od najoštrijih protivnika Dejtonskog sporazuma tvrdeći da je on štetan po srpske nacionalne interese. Međutim, negativan odnos jednog dijela srpske elite prema Dejtonskom sporazumu brzo se promijenio, jer se stalo na stanovište da je to bio maksimum u datim međunarodnim okolnostima, te da treba poštivati Dejtonski sporazum dok se ne promijeni međunarodni kontekst koji će omogućiti otcjepljenje entiteta RS od Bosne i Hercegovine. U oblikovanju te strategije „čekanja“ važnu ulogu je imao okrugli sto „Srpski narod u novoj geopolitičkoj stvarnosti“, održan 1997. godine, kada su jasno precizirani ciljevi i taktika: ujedinjenje entiteta RS i Srbije kao trajni strateški cilj. Polazište je bilo – da rijeka Drina treba da „spaja srpski narod“. Na spomenutom skupu na Fruškoj gori (1997.) naročita pažnja posvećena je sprečavanju povratka Bošnjaka i Hrvata u entitet RS. Definišući strategiju sprečavanja povratka izbjeglica na skupu je istaknuto: „(...) Najveća opasnost za prosperitet Republike Srpske jeste Aneks 7 Dejtonskog sporazuma, tj. Sporazum o izbjeglicama i raseljenim licima (...) Sa stanovišta srpskih nacionalnih interesa taj sporazum je mač sa dvije oštrice. Njegovim sprovođenjem se gubi kohezijska moć RS, a jača uloga onih snaga koje RS utapaju u jedinstvenu državu BiH, i, što je još teže, interese srpskog naroda potčinjavaju interesima muslimana [velikosrpski hegemonisti nikada nisu prihvatili historijski naziv za jedan narod!]“. Dakle, povratak Bošnjaka i Hrvata u entitet RS

⁹ Robert J. Donia, *From the Republika Srpska Assembly 1991-1996*, Sarajevo-Tuzla 2012, 116.

shvaćen je kao najopasnija prijetnja etničkoj konsolidaciji ovog entiteta, što je imalo ogromnog uticaja i na odnos entiteta RS prema procesu povratka. Zvanična politika u manjem bosansko-hercegovačkom entitetu koristila je razne mjere demotiviranja i otežavanja masovnijeg povratka nesrpskog stanovništva u entitet RS. U okviru te politike preduzete su radikalne mjere i u sistemu školstva, od osnovnog do visokog, kako bi se dodatno srbizirao ovaj entitet i spriječio povratak Bošnjaka i Hrvata.¹⁰

Povratak izbjeglih i protjeranih lica u svoje domove i na svoja ognjišta bio je jedan od suštinskih ciljeva Dejtonskog sporazuma. Međutim, taj glavni uslov unutrašnje reintegracije Bosne i Hercegovine odvijao se u postdejtonskom razdoblju veoma sporo, uz brojne prepreke velikosrpskih snaga. Do 2000. godine na ovom planu su postignuti zanemarljivi rezultati. Od 2,2 miliona izbjeglih i prognanih lica takom rata, 1,2 miliona su krajem 1995. godine bili u inozemstvu, od čega 350.000 samo u Njemačkoj. Do početka 2004. godine nije se ni trećina od ovog broja vratila u svoje predratne domove.¹¹

Zbog kontinuiranih opstrukcija entiteta RS u provođenju Dejtonskog sporazuma, a na osnovu Aneksa 10. Dejtonskog sporazuma i bonskih ovlaštenja Vijeća za implementaciju mira, visoki predstavnik bio je prinuđen da nametne niz zakona neophodnih za funkcioniranje države Bosne i Hercegovine.¹² U

¹⁰ Sonja Biserko, Percepcija srpske elite dejtonske Bosne, *Duh Bosne*, Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis, vol. 6, br. 4, 2011, 4-5.

¹¹ Uporediti: Monika Kleck, *Refugge Return – Success Story or Bad Dream? u: Peacebuilding and Civil Society in Bosnia – Herzegovina. Ten Years after Dayton*, Berlin 2006, 107-108; Revidirana *Strategija Bosne i Hercegovine za provedbu Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma*, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, januar/siječanj 2010, 11-13.

¹² Carl Bildt je počeo mandat januara 1996. godine, Carlos Westendorp 18. juna 1997. godine i Wolfgang Petritsch 16. avgusta 1999. godine.

mandatu Carla Bildta nije nametnut nijedan zakon iz nadležnosti države. U mandatu Carlosa Westendorpa nametnuto je 10 zakona, a za vrijeme Wolfganga Petritscha nametnuto je 36 zakona, odnosno na svakih 1,9 mjeseci po jedan. Osim nametanja državnih zakona, visoki predstavnik upotrebljavao je svoja ovlaštenja i u više navrata mijenjao entitetske i kantonalne ustave, entitetske i kantonalne zakone, smjenjivao nosioce javnih funkcija koji djeluju suprotno odredbama Dejtonskog sporazuma i preduzimao druge mjere. Bez intervencija visokog predstavnika može se konstatirati da ključni reformski zahtjevi ne bi mogli biti provedeni.¹³

Iako je to bila ustavna obaveza domaćih organa vlasti, bez intervencija visokog predstavnika, uglavnom zbog stalnih blokada i zloupotreba entitetskog glasanja u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH od sljedbenika velikosrpske politike, Bosna i Hercegovina ne bi imala čak ni neke elementarne državne zakone kao što su: Zakon o grbu Bosne i Hercegovine,¹⁴ Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine,¹⁵ Zakon o državnoj himni Bosne i Hercegovine,¹⁶ Zakon o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini,¹⁷ Zakon o carinskoj tarifi Bosne i Hercegovine,¹⁸ Okvirni zakon o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i

¹³ Kasim Trnka, Zvonko Mijan, Miodrag Simović, Jasmina Bajramović-Rizvanović, Amra Jašarbegović, Zlatan Begić, Maja Sahadžić, Merima Talović, Ivana Marić, *Proces odlučivanja u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Stanje – komparativna rješenja – prijedlozi*, Sarajevo 2009, 95-98.

¹⁴ *Službeni glasnik BiH*, god. II, br. 8, 25. 5. 1998, Zakon o grbu Bosne i Hercegovine, 7-8.

¹⁵ *Službeni glasnik BiH*, god. II, br. 1,11. 2. 1998, Zakon o zastavi Bosne i Hercegovine, 2-3.

¹⁶ *Službeni glasnik BiH*, god. III, br. 10, 29. 6. 1999, Zakon o državnoj himni Bosne i Hercegovine, 83-84.

¹⁷ *Službeni glasnik BiH*, god. II, br. 4, 20. 3. 1998, Zakon o politici direktnih stranih ulaganja u Bosni i Hercegovini, 3-4.

¹⁸ *Službeni glasnik BiH*, god. II, br. 1, 11. 2. 1998, Zakon o carinskoj tarifi Bosne i Hercegovine, 1-2.

Hercegovini,¹⁹ Zakon o izbjeglicama i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini,²⁰ Zakon o državnoj graničnoj službi Bosne i Hercegovine,²¹ Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine,²² Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine,²³ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini,²⁴ Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine,²⁵ Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja,²⁶ Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine,²⁷

Zagovornici velikosrpske politike u postdejtonskom periodu su posebnu energiju ulagali u politiku negiranja kontinuiteta državnosti Bosne i Hercegovine. Polazna osnova i ishodište svih razmatranja o Bosni i Hercegovini, prema velikosrpskim ocjenama, jeste teza da se radi o „državnoj zajednici nastaloj u Dejtonu“. Prema autorima ove teze, do tada nije bilo države Bosne i Hercegovine u sadašnjim okvirima. Istovremeno s negiranjem kontinuiteta Bosne i Hercegovine velikosrpski autori konstruiraju historijski i pravno

¹⁹ *Službeni glasnik BiH*, god. III, br. 12, 2. 8. 1999, Okvirni zakon o privatizaciji preduzeća i banaka u Bosni i Hercegovini, 97-98.

²⁰ *Službeni glasnik BiH*, god. III, br. 23, 12. 2. 1999, Zakon o izbjeglicama i raseljenim osobama u Bosni i Hercegovini, 280-283.

²¹ *Službeni glasnik BiH*, god. IV, br. 2, 26. 1. 2000, Zakon o državnoj graničnoj službi Bosne i Hercegovine, 33-35.

²² *Službeni glasnik BiH*, god. IV, br. 29, 30. 12. 2000, Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine, 660-665.

²³ *Službeni glasnik BiH*, god. VII, br. 42, 27. 12. 2003, Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine, 1026-1028.

²⁴ *Službeni glasnik BiH*, god. VII, br. 18, 1. 7. 2003, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, 425-431.

²⁵ *Službeni glasnik BiH*, god. VII, br. 43, 29. 12. 2003, Zakon o odbrani Bosne i Hercegovine, 1042-1049.

²⁶ *Službeni glasnik BiH*, god. VII, br. 44, 31. 12. 2003, Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja u Bosni i Hercegovini, 1079-1085.

²⁷ *Službeni glasnik BiH*, god. VIII, br. 25, 1. 6. 2004, Zakon o Visokom sudskom i tužilačkom vijeću Bosne i Hercegovine, 2189-2205.

neodrživu tezu da je uspostavljanje samozvane i nelegalne Republike Srpske počelo još od oktobra 1991. godine „na području 'bivše republike Bosne i Hercegovine'“.²⁸ Ovakvi neutemeljeni stavovi predstavljaju direktno kršenje Dejtonskog mirovnog sporazuma i Ustava Bosne i Hercegovine (Aneks IV). Zašto? Sporazumom iz Dejtona Bosna i Hercegovina nije prestala postojati kao država po međunarodnom javnom pravu. Ona, kao država, nastavlja postojanje međunarodnopravnog subjekta Republike Bosne i Hercegovine, jer Ustav BiH, član I/1, 1. rečenica, obezbjeđuje državi kontinuitet prema međunarodnom pravu. Dakle, Bosna i Hercegovina je ista ona država koja je kao Republika Bosna i Hercegovina proizašla iz dismembracije Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i koja je 1992. na osnovu demokratski izražene volje svojih građana priznata kao nezavisna država.²⁹

Velikosrpski protagonisti su, također, organizirano i planski pripremali teren da se Bosna i Hercegovina predstavi kao vještačka politička tvorevina i nemoguća država. Velikosrpski političari su na svakom pitanju nastojali potkopati legitimitet države Bosne i Hercegovine, stalno insistirajući na podjelama.³⁰ Zato se od Dobrice Ćosića pa nadalje, najčešće pod aureolom SANU-a, ponovo lansira stara teza o neodrživosti države Bosne i Hercegovine. Prema Ćosiću, Bosna i Hercegovina nema ni historijsko, ni etničko utemeljenje i svoj nastanak zahvaljuje isključivo komunistima i Titu koji su joj dali historijsku egzistenciju. Bosna i Hercegovina je, pogrešno zaključuje Ćosić, „vještačka, ultimatumima uspostavljena država i inostrana konstrukcija, koja ne uvažava stvarnost, autohtone interese

²⁸ Rajko Kuzmanović, *Ustavno pravo*, Banja Luka 1999, 351.

²⁹ C. Steiner, N. Ademović, C. Grewe, J. McBride, P. Leroux-Martin, R. Bainter, E. d'Aoust, U. Karpen, P. Nichol, M. Campbell, *Ustav Bosne i Hercegovine*, 82-83.

³⁰ Julian Borger, Gorčina i manjkavosti Mirovnog sporazuma za BiH 20 godina kasnije, *Oslobođenje* (tekst je prenesen iz časopisa *The Guardian*), LXXII, br. 24.773, Sarajevo, 13. novembar 2015, 12-13.

tla i nema nikakvu budućnost“. U svojoj neskrivenoj mržnji prema Bosni i Hercegovini on je čak pogrdno naziva i „istorijskom nakazom“, ne propuštajući priliku da stalno ponavlja političku floskulu o neodrživosti multietničke Bosne i Hercegovine.³¹ Ćosić se, također, okomio i na granice države Bosne i Hercegovine koje je predstavljao kao vještačke i izmišljene. Zato on plasira tezu da su „Srbi jedini narod u Evropi“ koji je izgubio „etničke granice“ i koji je na zasjedanju AVNOJ-a „sveden na granice određene Berlinskim kongresom“.³²

Velikosrpski orijentirane srbijanske akademike i političare u negiranju države Bosne i Hercegovine gotovo u korak su pratili njihovi „izvođači radova“ na teritoriji bosanskohercegovačkog entiteta RS. Umjesto da im ustavno-pravni stručnjaci ponude ozbiljne argumente, kojim će stručno objasniti državno-pravni kontinuitet Bosne i Hercegovine, zvaničnici entiteta RS se služe neutemeljenim političkim argumentima, i nije slučajno da u pitanju odnosa prema državi Bosni i Hercegovini nema bitne razlike između nacionalistički orijentiranih naučnika i političara iz RS i Republike Srbije.³³

³¹ Smail Ćekić, „Bosanski rat“ Dobrice Ćosića – (o)pravdanje agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu i genocid nad Bošnjacima, u: *Ćosićev rat – Zbornik radova sa naučne i stručne rasprave o knjizi „Bosanski rat“ Dobrice Ćosića, održane 3. 5. 2012. godine*, Sarajevo 2013, 190-193.

³² Latinka Perović, *Dominantna i neželjena elita. Beleške o intelektualnoj i političkoj eliti u Srbiji (XX – XXI vek)*, Beograd 2015, 122.

³³ Najkarakterističniji primjer velikosrpskog osporavanja države Bosne i Hercegovine, od 1995. godine do danas, je njihov odnos prema ZAVNOBiH-u i 25. novembru kao Danu državnosti Bosne i Hercegovine, a što proizilazi iz pravne i političke doktrine SDS-a osmišljene i usvojene 1991/1992. godine. Naime, velikosrpski političari uporno istrajavaju na tezi da je Dan državnosti vještački stvoren državni praznik koji nema nikakve veze sa Bosnom i Hercegovinom koja je stvorena u Dejtonu. Ne treba zaboraviti da takvi stavovi velikosrpskih političara datiraju još iz vremena agresije na državu Bosnu i Hercegovinu. Bosanski Srbi koji su slijedili Miloševićevu i Karadžićevu politiku, pokrenuti velikosrpskom nacionalističkom euforijom projektovanom u Beogradu, u Mrkonjić Gradu su 20. jula 1993. godine na zasjedanju tzv. Narodne skupštine tzv.

U kontinuiranoj politici negiranje države Bosne i Hercegovine srbijanski i entitetski zvaničnici u RS-u ime bosankohercegovačkog entiteta RS nedvosmisleno vežu sa vlasništvom srpske etnije, iako se takva pozicija ne može izvesti iz sadržaja važećeg ustavnog prava.³⁴

Očigledno je da postoji jedan vrijednosni model u čijoj je suštini ideja da svi Srbi moraju živjeti u jednoj državi i da bosanskohercegovački entitet RS predstavlja samo prijelaznu fazu prema ostvarenju ideje velike Srbije. Ovo tezu, pored ostalog, potvrđuju određeni politički komplementarni događaji. Prvi je vezan za drugu godinu nakon zaključenja Dejtonskog sporazuma kada je Narodna skupština entiteta RS usvojila deklaraciju o „ravnopravnosti i samostalnosti Republike Srpske“ kojom je ponovo naglasila svoju privrženost da „na bazi sporazuma o (...) paralelnim vezama između SR Jugoslavije i Republike Srpske, u svakom pogledu doprinese jačanju veza srpskog naroda s obje strane Drine i njegovom konačnom ujedinjenju“. (kurziv D. B.)³⁵ Četiri godine poslije uslijedio je drugi, kada su Srbi iz Bosne i Hercegovine u SR Jugoslaviji (28. 4. 2001.) na Skupštini u Beogradu usvojili deklaraciju u kojoj je zapisano da su granice između srpskog naroda „postavljene prijevarama i pravnim i političkim manipuliranjem i silom oružja velikih sila“. U istom dokumentu je navedena konstatacija da još uvijek nije ostvareno „pravo na jedinstvenu

RS proglasili nevažećim odluke ZAVNOBIH-a, donesene 25-26. novembra 1943. godine. Oni su to učinili kako bi izbrisali bilo kakvu mogućnost opstanka Bosne i Hercegovine koja je obnovila svoju državnost 1943. godine. Zato njima u postdejtonskom periodu, kad im nije uspjelo da nestane države Bosne i Hercegovine, ne odgovara da 25. novembar ostane danom državnosti Bosne i Hercegovine, jer bi im sve aktivnosti koje su sproveli 20. jula 1993. godine bile uzaludne. (Omer Ibrahimagić, *Srpsko osporavanje Bosne i Bošnjaka*, Sarajevo 2001, 44-50).

³⁴ Edin Šarčević, *Dejtonski ustav: karakteristike i karakteristični problemi*, Sarajevo 2009, 81-83.

³⁵ *Službeni glasnik Republike Srpske*, god. VI, br. 30, 19. 11. 1997, Deklaracija o ravnopravnosti i samostalnosti Republike Srpske, 797-798.

državnu cjelinu Srba“, ali je i najavljena „strpljiva i posvećena borba za duhovni prostor“. O važnosti ovog skupa govori i činjenica da je Mladen Ivanić, tadašnji premijer entiteta RS, uputio telegram podrške njegovim učesnicima. Treći događaj je komplementarno političko objašnjenje koje je uslijedilo septembra 2002. godine u neskrivenim velikosrpskim porukama tadašnjeg jugoslovenskog predsjednika i predsjednika vladajuće Demokratske stranke Srbije (DSS) Vojislava Koštunice koji je rekao: „Na Republiku Srpsku gledamo kao na deo porodice koja nam je draga, bliska, privremeno odvojena, ali uvek draga i u našem srcu“. Autentično tumačenje ove Koštuničine izjave ubrzo je dao potpredsjednik DSS Dragan Maršićanin izjavivši da je ujedinjenje Srbije i entiteta RS „dugoročni istorijski cilj srpskog naroda“ i da to u Srbiji „ne može biti sporno kao neki cilj, kao neka ideja, kao nešto čemu se stremi, kao što su nekad Istočna i Zapadna Nemačka stremile da se ujedine“. Ovaj politički trend u Srbiji treba posmatrati i u kontekstu stalnog podgrijavanja zamisli da je poželjno kompenziranje Srbije u Bosni i Hercegovini za teritorijalni gubitak Kosova. U suštini, svedeno na razinu nepisanog principa, srbijanski zvaničnici su bosanskohercegovački entitet RS tretirali kao eminentno srpsku teritoriju koja treba da služi potrebama srpskog naroda u cjelini, a na Srbiju su gledali kao okosnicu buduće velike Srbije.³⁶ Četvrti događaj ne ostavlja mjesta sumnji šta su stvarne namjere velikosrpske politike. Naime, Skupština bosanskohercegovačkog entiteta RS je na 9. posebnoj sjednici, održanoj 21. februara 2008. godine, usvojila „Rezoluciju o nepriznavanju jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova i Metohije i opredjeljenjima Republike Srpske“. U navedenoj rezoluciji je antidejtonski i antiustavno zapisano da „Narodna skupština Republike Srpske smatra da ima pravo da uđe u proceduru utvrđivanja državnopravnog statusa entiteta RS“, te da će to učiniti „putem neposrednog izjašnjavanja

³⁶ E. Šarčević, *Dejtonski ustav*, 81-83.

građana na referendumu³⁷. Ista antidejtonska i separatistička nastojanja Skupština bosanskohercegovačkog entiteta RS je ponovila i krajem 2008. godine.³⁸

U periodu od promjena u oktobru 2000. do 2015. godine Srbija je egzistirala u tri državna oblika, od SR Jugoslavije, preko državne zajednice Srbije i Crne Gore do samostalnosti.³⁹ Generalno posmatrajući, predstavnici vanjske politike Srbije nisu odustajali od jačanja bosanskohercegovačkog entiteta RS i njegovog što snažnijeg i sveobuhvatnijeg povezivanja sa Srbijom. Ništa suštinski bitno u odnosu prema Bosni i Hercegovini nije se promijenilo ni nakon izborne pobjede opozicije u Srbiji i njene potvrde na petooktobarskom protestu 2000. godine. To potvrđuje, pored ostalog, i izlaganje Gorana Svilanovića, saveznog ministra vanjskih poslova, u njegovom oktobarskom ekspozeu 2001. godine, u kojem

³⁷ *Službeni glasnik Republike Srpske*, god. XVII, br. 20, 5. 3.2008, Rezolucija o nepriznavanju jednostrano proglašene nezavisnosti Kosova i Metohije i opredjeljenjima Republike Srpske, 1.

³⁸ *Službeni glasnik Republike Srpske*, god. XVII, br. 2, 13. 1. 2009, Rezolucija o ciljevima i mjerama politike Republike Srpske, 1-2.

³⁹ Srbija je za to vrijeme imala šest predsjednika vlade (Zoran Đinđić, Zoran Živković, Vojislav Koštunica, Mirko Cvetković, Ivica Dačić i aktuelni Aleksandar Vučić), četiri predsjednika države (Milan Milutinović, niz predsjednika Narodne skupštine kao vršilaca dužnosti predsjednika, Boris Tadić i aktuelni Tomislav Nikolić). Sve vlade u ovom periodu nastale su na osnovu koalicija, nerijetko programski suprotstavljenih stranaka, uz participaciju većeg broja „malih“ stranaka. Ipak, uprkos svim razlikama, sve vlade su zadržale kontinuitet politike prema Bosni i Hercegovini, tim prije što ključne odrednice srbijanske politike prema Bosni i Hercegovini nijedna vladajuća struktura u Srbiji nije značajnije dovela u pitanje. Iako je do promjena u Srbiji dolazilo u dramatičnim, nekada i tragičnim okolnostima (peti oktobar, ubistvo premijera Đinđića, raspad državne zajednice Srbije i Crne Gore, proglašenje nezavisnosti Kosova ...), politika koju Srbija izražava ili pokazuje prema Bosni i Hercegovini nije se gotovo uopće suštinski mijenjala. Prioritet je ostao podrška i jačanje entiteta RS i to je tačka od koje nije odstupilo nijedno rukovodstvo u posljednjih 15 godina bez obzira na razlike među njima. (*Politička analiza. Bilateralni odnosi Bosne i Hercegovine i Srbije. Fokus na spoljnu politiku Srbije prema BiH*, Vanjskopolitička inicijativa BH, Sarajevo 2013, 4-5).

kaže: „U odnosima sa BiH (...) SRJ polazi od Dejtonsko-pariskog sporazuma kao okvira koji reguliše kako državno ustrojstvo BiH, tako i osnove njenih odnosa sa susedima (...)“.⁴⁰ Srbijanski premijer Zoran Đinđić, komentirajući mogućnost „novog Dejtona“ u intervjuu za njemački sedmičnik *Der Spiegel* u 2003. godini rekao je kako bi u slučaju albanskog proglašenja nezavisnosti Kosova, granice i stabilnost u cijelom regionu postali upitni, a u tom slučaju bio bi potreban neki „novi Dejton“ da zadovolji interese svih strana. Ovakvim antidejtonskim nastupom premijera Srbije zvanično je povučena karta koja do tada nije često korištena: bosanskohercegovački entitet RS kao protuteža nezavisnosti Kosova. Time je srbijanski premijer svježe obnovljene diplomatske kontakte Srbije i Bosne i Hercegovine stavio u kosovsku jednačinu. Još oštriji retorički luping napravio je 2007. godine predsjednik Socijalističke partije Srbije Ivica Dačić. Povodom najava da će vlast na Kosovu proglasiti nezavisnost, on je rekao: „Ukoliko dođe do jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova (...) Srbija treba jasno da kaže da će u tom slučaju priznati nezavisnu Republiku Srpsku.“⁴¹

Do suštinskih promjena zvanične srbijanske politike prema Bosni i Hercegovini nije došlo ni nakon što je Srbija 2012. godine službeno dobila status države kandidatkinje za članstvo u EU.⁴² Srbija nakon toga, isključivo zbog svog interesa da ubrzano napreduje na putu ka EU, povremno iskazuje površne i deklarativne oblike poštivanja državnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine. Istovremeno s entitetom RS nastavlja razvijati još snažnije i

⁴⁰ Ekspoze Gorana Svilanovića, saveznog ministra za inostrane poslove, u Saveznoj skupštini SR Jugoslavije, Beograd, 24. 10. 2001, u: *Spoljna politika Srbije: strategije i dokumenta*, Evropski pokret u Srbiji, Beograd 2011.

⁴¹ *Politička analiza. Bilateralni odnosi Bosne i Hercegovine i Srbije. Fokus na spoljnu politiku Srbije prema BiH*, 4-5.

⁴² Republika Srbija je status kandidata dobila 1. marta 2012. godine te su pregovori o pristupanju EU s tom državom otvoreni 28. juna 2013. godine. Vidi: Ksenija Brigiljević, Ana Brnčić, Petra Leppee, Ivana Mošnjaja, *Hrvatska na putu u Europsku uniju: od kandidature do članstva*, Zagreb 2015, 16.

konkretnije forme saradnje takvog sadržaja koji često nije u skladu s poštivanjem suvereniteta Bosne i Hercegovine.

Paralelno s otvorenim negiranjem države Bosne i Hercegovine i prijetnjama njenom suverenitetu i teritorijalnom integritetu, jedna od karakteristika velikosrpske politike i u postdejtonskom periodu je uporno osporavanje postojanja zasebnog identiteta bošnjačkog naroda.⁴³ U kontinuiranom asimilatorsko-imperijalnom negiranju Bošnjaka, između ostalih, prednjači Dobrica Ćosić, koji, i nakon svega što se dogodilo, falsificira historijske činjenice i tvrdi da su Tito i Kardelj u savezu „s bosanskim komunistima 1967. Muslimane proglasili nacijom, a njihovo vođstvo se ujedinilo sa hrvatskim komunistima u muslimansko-hrvatsku koaliciju, koja je politički dominirala Bosnom i Hercegovinom i nacionalno diskriminirala Srbe“. Ta koalicija je, prema Ćosićevom mišljenju, „predstavljala idejni koren i političku osnovu za sporazum i savezništvo (...) Alije Izetbegovića i Franje Tuđmana“, s ciljem „poraza, potčinjavanja i progona Srba iz Bosne“.⁴⁴ Na istom fonu osporavanja bošnjačkog naroda bili su i brojni drugi srbijanski akademici i naučnici. Ljubodrag Dimić, profesor na Filozofskom fakultetu u Beogradu, razmatrajući opasnosti s kojima se suočava srpski narod, ocjenjuje da je proglašavanje vještačkih nacija u socijalističkoj Jugoslaviji predstavljalo „drobljenje i tanjenje“ srpstva.⁴⁵ Za historičara

⁴³ Riječ je o nastavku negatorske politike prema bošnjačkom narodu koja je svoju kulminaciju doživjela tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. Najeklatantniji izraz te politike je zaključak koji je tzv. Skupština RS-a usvojila na svojoj 24. sjednici 8. januara 1993. godine. Na spomenutoj sjednici predsjednik nelegalne Skupštine RS-a Momčilo Krajišnik je konstatirao da je „Skupština zauzela stav da su Muslimani komunistička tvorevina i da predstavljaju vjersku skupinu turske orijentacije. (...) Oni su nevjernici, narod koji nije narod, odnosno narod koji hoće da bude narod i nema nikakvu argumentaciju za naciju“. Vidi: R. J. Donia, *From Republika Srpska Assembly 1991-1996*, 40.

⁴⁴ Usporedi: Dobrica Ćosić, *Bosanski rat*, Beograd 2012, 135 i 244; Dobrica Ćosić, *Prijatelji*, Beograd 2005, 183.

⁴⁵ Ljubodrag Dimić, *Srbi i Jugoslavija*, Beograd 1998, 64-65.

Milorada Ekmečića Bošnjaci su vještačka nacija koju su stvorili Amerikanci. Dejtonskim sporazumom je proglašena „bošnjačka nacija“ i to je, za ovog velikosrpski orijentiranog akademika, bio „istorijski zločin nad srpskim narodom“.⁴⁶ Doktor Dragan Nedeljković će mitomanski i historijski neutemeljeno tvrditi kako „Muslimani nemaju svoju historiju, svoju književnost, da koriste srpski jezik i često slave neke pravoslavne praznike“.⁴⁷

Naravno, ovakva asimilatorska i nacionalistička uobraženja prema Bošnjacima nisu samo produkt velikosrpskih razmišljanja u postdejtonskom periodu. Pravilnije bi bilo zaključiti da su ona nastavak starih ekstremno nacionalističkih, državno-hegemonističkih stanovišta, ideologija i politika, koje su stoljećima Bošnjacima osporavali historijsko-etnički nacionalni identitet. Velikosrpsko nihilističko obezvređivanje bošnjačke nacionalne egzistencije čak i u 21. stoljeću ne može da se pomiri sa činjenicom da nema te ideologije, politike ili mitologije koja može negirati ono što je historijski samo iznudilo svoje priznanje ili ukinuti ono što se stoljećima nije dalo ukinuti.

U antibošnjačkoj kampanji srpskih naučnika zapaženo mjesto je zauzeo i uticajni filolog Darko Tanasković. U knjizi *Islam i mi* Tanasković zastupa tezu da je „zvanično prihvatanje bošnjačkog nacionalnog imena (...) iznuđeni taktički potez s nekim predvidljivim (...) ali i mnogim nesagledivim i možda neželjenim posledicama“. Tanasković smatra da su političke promjene do kojih je došlo u Srbiji krajem 2000. godine donijele „novi kvalitet i dinamiku na unutrašnjem i na spoljnom planu, otvorile prostor za (...) usmjeravanje legitimne, kontinuirane naučne pažnje na društvene pojave i procese u novim nezavisnim državama“ na prostoru bivše Jugoslavije. U tom smislu, Tanasković otvoreno ističe da se ne smije

⁴⁶ Safet Bandžović, Bošnjaci u postjugoslovenskoj srpskoj historiografiji, *Prilozi*, Institut za istoriju, br. 29, Sarajevo 2000, 362-363.

⁴⁷ Isto, 355.

izgubiti iz vida „*da to i ubuduće ostaje prostor našeg građanskog, nacionalnog, državnog, regionalnog (...) ostvarivanja i potvrđivanja*“. (kurziv D. B).⁴⁸

Navedeni, kao i brojni drugi primjeri svjedoče o tome da velikosrpski naučnici još uvijek ne prihvataju princip da svaki narod sebi daje ime, jer je to njegovo elementarno pravo i historijska neizbježnost. Bošnjačkim terminom nacija se indirektno „dekonfesionalizirala te orijentirala vrijednostima pluralizma, demokratije, sekularizma i evropejstva općenito, dok je muslimanska nominacija implicirala naglašenu pripadnost islamu i određenje društvene grupe kao vjerske, a ne nacionalne, a što je bio osnovni problem muslimanske nominacije“. Stoga je Alija Isaković uočio da je termin *Musliman*, u nacionalnom smislu, mogao nastati samo u nemuslimanskoj sredini.⁴⁹

Određeni elementi velikosrpske politike prema Bosni i Hercegovini i drugim državama u regionu došli su do izražaja i u tekstu Zakona o dijaspori i Srbima u regionu koji je objavljen u *Službenom glasniku Republike Srbije* od 28. 10. 2009. godine. Iako je usvajanje ovog zakona u Skupštini Republike Srbije u javnosti

⁴⁸ Prema Tanaskovićevoj tvrdnji, „svet je prihvatio Bošnjake kao naciju, što mu i nije predstavljalo naročitu teškoću, pošto je s Muslimanima, kao nacionalnim određenjem, konceptualno i onako teško izlazio na kraj. Amerikancima, Francuzima i Englezima bilo je neuporedivo lakše da se priviknu na to da umesto Muslimanima sad imaju posla s Bošnjacima (...)“. Zbog toga Tanasković ukazuje na potrebu da srpski naučni radnici bez oklijevanja pristupe ozbiljnom i studioznom praćenju ove „obnovljene ideologije“ (velikosrpski intelektualci nikada nisu priznali pravo Bošnjacima da oni naučno elaboriraju osnovanost postojanja bošnjačkog naroda!). Utisak je, prema riječima Tanaskovića, da „istinskog pomaka na tom planu i dalje nema, da se zanimanje za živo i višestruko aktuelni fenomen bošnjaštva površno ograničava na povremeno političko i medijsko reagovanje (...)“. Vidi: Darko Tanasković, *Islam i mi*, Beograd 2006, 180-189.

⁴⁹ Šaćir Filandra, *Bošnjaci nakon socijalizma. O bošnjačkom identitetu u postjugoslovenskom dobu*, Sarajevo, Zagreb 2012, 181-182, 195.

regiona prošlo gotovo neopaženo, njegov sadržaj u nekim dijelovima podsjeća na Memorandum SANU-a.⁵⁰

Na meti velikosrpske ideologije i politike u postdejtonskom razdoblju našao se i bosanski jezik. Veliki dio intelektualnog aparata u Srbiji se nastavio i nakon 1995. godine angažirati na kreiranju nenaučnih konstrukcija i plasiranja naručenih članaka kojima se negira bosanski jezik. I u ovom domenu glavnu podlogu dao je Vuk Karadžić koga mnogi Srbi smatraju utemeljiteljem srpske jezičke reforme te srpske kulture općenito. Jedna od glavnih ideja koju je on zastupao jeste teza da su svi oni koji govore štokavski Srbi. Karadžić je odredio „jezičke granice“ velike Srbije. Njegove ideje nisu nestale u velikosrpskim krugovima ni danas. Naprotiv, njegova teza o „jezičkim granicama“ i dalje ima ogroman broj sljedbenika u Srbiji. Tako je, primjera radi, 15 profesora jezika s različitih fakulteta u Srbiji na Međunarodnom kongresu o slavenskim jezicima, održanom u Krakovu u Poljskoj 1998. godine, objavilo zajednički rad pod naslovom „Slovo o srpskom jeziku“ u kome dosljedno i u cijelosti zagovaraju Karadžićeve ideje. Oni, kao i Vuk Karadžić, smatraju da u Bosni žive Srbi tri vjere: islama, pravoslavlja i katoličanstva, te da svi oni koriste srpski jezik.⁵¹

Da je kompletna SANU upregnuta u negiranje postojanja bosanskoj jezika postalo je još jednom bjelodano jasno nakon što je

⁵⁰ U članu 1. Zakona o dijaspori i Srbima u regionu stoji: „Ovim zakonom uređuju se način očuvanja, jačanja i ostvarivanja veza dijaspori i Srba u regionu sa matičnom državom, nadležnost i međusobni odnos organa Republike Srbije u obavljanju poslova u oblasti odnosa sa dijasporom i Srbima u regionu, konstituisanje, i nadležnost Skupštine dijaspori i Srba u regionu, osnivanje Budžetskog fonda za dijasporu i Srbe u regionu, osnivanje Saveta za odnose sa Srbima u regionu i Saveta za dijasporu, evidentiranje organizacija u dijaspori i organizacija Srba u regionu i dodela nacionalnih priznanja u oblasti odnosa matične države i dijaspori, kao i matične države i Srba u regionu.“ Vidi: *Službeni glasnik Republike Srbije*, god. LXV, br. 88, 28. 10. 2009, Zakon o dijaspori i Srbima u regionu, 45-49.

⁵¹ Sabahudin Šarić, *Velikosrpska ideologija*, Sarajevo 2010, 115-116.

Odbor za standardizaciju jezika Instituta za srpski jezik SANU objavio saopćenje 20. augusta 2015. godine, koje je potpisao predsjednik Odbora dr. Ivan Klajn. U ovom zvaničnom saopćenju SANU-a kaže se: „Od naziva 'bošnjački narod', koji su Muslimani sami izabrali, može se jedino i isključivo napraviti bošnjački jezik, kao što je rečeno u prvoj Odluci odbora od 13. februara 1998. godine. To je posebno važno za Republiku Srpsku, u čijem Ustavu stoji: 'Službeni jezici Republike Srpske su: jezik srpskog naroda, jezik hrvatskog naroda i jezik bošnjačkog naroda'. Naziv bošnjački jezik odgovara nazivu bošnjački narod, dok bi naziv bosanski jezik odgovarao terminu, nepostojećeg, bosanskog naroda.“⁵² Nepozvani da arbitriraju u susjednoj i nezavisnoj državi Bosni i Hercegovini, velikosrpski akademici poručuju da jezik kojim govore Bošnjaci može da se zove isključivo bošnjački, a nikako bosanski po državi. Na ovakvo neutemeljeno negiranje bosanskog jezika, pored ostalih, javno su reagirali: Odjeljenje humanističkih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti, pojedini novinari i bosanskohercegovački državni poslanici.

Velikosrpski protagonisti zaboravljaju da kada su bosanski pravoslavci i katolici napustili naziv za jezik bosanski i prigrlili srpsko, odnosno hrvatsko ime, Bošnjaci im nisu takvu praksu uskratili, niti su im prigovarali što samostalno i po vlastitom izboru biraju ime za maternji jezik. Polazeći od ustavom propisane ravnopravnosti jezika i naroda i narodnosti, bošnjački intelektualci zahtijevali su i za sebe pravo, a na kraju su se za to i izborili, da bosanski jezik imenuju kao svoj jezik u onoj mjeri u kojoj su Srbi svoj jezik nazivali srpskim, a Hrvati hrvatskim. To što je postojanje bosanskog jezika u većem dijelu XX stoljeća bilo manje poznato u

⁵² SANU: Ne postoji bosanski jezik, *Politika*, CXII, br. 36558, Beograd 21. 8. 2015, 13.

širokoj javnosti, prema riječima Alije Isakovića, razlozi su političke, a ne lingvističke prirode.⁵³

Na udaru velikosrpskih krugova našlo se i pravosuđe Bosne i Hercegovine. Nakon što su u 2012. godini pokušali u parlamentarnoj proceduri da ukinu Sud BiH i Tužilaštvo BiH na meti se krajem 2015. godine našao i Ustavni sud BiH. Tako je povodom legalne i legitimne odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine po kojoj se obilježavanje 9. januara mora uskladiti sa Ustavom BiH pokrenuta orkestrirana lavina napada na ovu državnu instituciju. Vladajući SNSD je tim povodom antiustavno poručio da „Skupština RS treba ukinuti sve odluke Ustavnog suda BiH koje su na štetu RS, uključujući i one o ukidanju grba i himne RS“.⁵⁴ Otvorenu podršku antidejtonskoj politici nepoštivanja konačnih i obavezujućih odluka Ustavnog suda BiH iskazao je i premijer Republike Srbije Aleksandar Vučić, najavivši nakon sastanaka s Miloradom Dodikom u Beogradu (22. 12. 2015.) da će „cela srpska vlada prisustvovati obeležavanju Dana Republike Srpske 9. januara 2016. godine“.⁵⁵

Uporedo s pokušajima rušenja pravosudnih institucija Bosne i Hercegovine političari iz Srbije i manjeg bosanskog entiteta zloupotrebljavaju sudove s ciljem promoviranja pravosudnog narativa koji skreće pažnju s genocida i masovnih ubijanja kako bi

⁵³ Š. Filandra, *Bošnjaci nakon socijalizma*, 382-388.

⁵⁴ Opširno o tome vidi u: Mirha Dedić, Karadžić je uz pomoć Beograda 9. januara napravio državni udar u Bosni i Hercegovini, *Slobodna Bosna*, god. XXI, br. 995, Sarajevo 3. 12. 2015, 14-18; Saša Rukavina, Vratite nam orla! *Dani*, br. 964, Sarajevo 4. 12. 2015, 14-15; Dan Republike nesporan, strane sudije moraju da odu, *Glas Srpske*, god. LXXIII, br. 13.901, Banja Luka 30. 11. 2015, 3; Makedonski sudija: Dan Republike nije ukinut! *Nezavisne novine*, br. 5950, Banja Luka 2. 12. 2015, 3; Složni u odbrani Dana RS, *Nezavisne novine*, br. 5948, Banja Luka 30. 11. 2015, 2-3; Dan Republike niko ne može ukinuti, *Glas Srpske*, god. LXXIII, br. 13.900, Banja Luka 28. i 29. 11. 2015, 3; RS: Izbaciti strance iz Ustavnog suda BiH, *Nezavisne novine*, br. 5947, Banja Luka 28. i 29. 11. 2015, 2-3;

⁵⁵ Vučić: Vlada Srbije će prisustvovati obeležavanju Dana Republike Srpske, *Politika*, god. CXII, br. 36682, Beograd 23. decembar 2015, 5.

izgradili vlastitu verziju događaja. Hapšenje i suđenje sedmorici preživjelih žrtava iz Srebrenice 1997. godini i Iliji Jurišiću, pokretanje istrage protiv Ejupa Ganića, Jovana Divjaka i drugih branilaca Bosne i Hercegovine predstavlja još jedan pokušaj Srbije da skrene pažnju sa slučajeva koji se protiv srbijanskih zvaničnika vode u Haagu, kao i namjeru da se negira agresorski rat Srbije i ispiše nova historija u kojoj se „krivica Srba i Bosanaca izjednačava“.⁵⁶

Naročito frapira činjenica sa koliko neistina, podvala i falsifikata velikosrpska politika u postdejtonskom periodu negira planetarno dokazani i utvrđeni genocid nad bošnjačkim stanovništvom. Kreatori ovakve svijesti, u naučno-logičkom smislu iracionalne i apsurdne, negiraju čak i zvanične presude Međunarodnog suda pravde i Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Do promjene zvanične srbijanske politike negiranja genocida u Srebrenici nije dovelo ni usvajanje Rezolucije o Srebrenici u Evropskom parlamentu, 14. i 15. januara 2009. godine. Tom prilikom je, pored ostalih, Benita Ferrero-Waldner, komesar za vanjske poslove EU, u svom izlaganju navela da je „u julu 1995. godine, blizu 8.000 muškaraca i mladića ubijeno i nestalo u Srebrenici. Najviši sud međunarodnog prava zove ovaj masakr pravim imenom: genocid. (...) Srebrenica predstavlja simbol užasa i neopisive patnje. (...) Neophodno je da ne možemo i ne smijemo zaboraviti. (...) *Priznanje što se dogodilo u julu 1995. godine je temelj pomirenja u Bosni i Hercegovini i na regionalnom planu*“.
(kurziv D. B)⁵⁷

⁵⁶ Lara J. Nettelfield i Sarah E. Wagner, *Srebrenica nakon genocida*, Sarajevo, 2015 280-282

⁵⁷ *Rezolucija o Srebrenici, sjednica Evropskog parlamenta*, Strazbur, 14. i 15. januar 2009. godine, Izvještaj predstavnika Misije BiH pri Evropskoj uniji, 28. 1. 2009, 3-4. (Dokument se nalazi u arhivi autora).

Međutim, ove i slične poruke očigledno nisu dobronamjerno shvaćene od većeg dijela srbijanskih zvaničnika. Oni uporno nastavljaju s politikom negiranja genocida nad Bošnjacima, njegovom relativizacijom ili pokušajima opravdavanja zločina.⁵⁸ Povodom obilježavanja svake godišnjice genocida Srbija oštro reagira na ocjenu da je počinjen genocid nad Bošnjacima. Tako je i inicijativa Velike Britanije u 2015. godini da se u Vijeću sigurnosti povodom dvadesete godišnjice usvoji rezolucija o Srebrenici naišla na snažan otpor vladajućih struktura u Srbiji. Svi pokušaji međunarodne zajednice da ukaže Srbiji na važnost pomirenja i priznanja genocida završavali su tezom velikosrpske elite da je riječ o pokušaju ukidanja entiteta RS i ugrožavanju interesa Srbije. Zanimljivo je, između ostalog, i historijska činjenica da je sutkinja Rozalin Higgins prilikom čitanja presude u Slučaju Bosna vs SRJ (2007.) kazala da „SRJ nije ništa preduzela da spriječi genocid u Srebrenici, uprkos saznanjima koje su vlasti u Beogradu imale“, precizirajući da je obaveza države, preuzeta Konvencijom o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, da iskoristi sva sredstva kako bi spriječila genocid čim sazna za njega.⁵⁹ Poricanje genocida nad Bošnjacima najčešće je unutar velikosrpske elite završavalo konstruiranjem teorija o zavjeri protiv Srbije i entiteta RS.⁶⁰ Slično

⁵⁸ Riječ genocid je izbjegnuta i u Deklaraciji Narodne skupštine Republike Srbije o osudi zločina u Srebrenici, usvojenoj 31. marta 2010. godine. Vidi: *Službeni glasnik Republike Srbije*, god. LXVI, br. 20, 31. 3. 2010, Deklaracija Narodne skupštine Republike Srbije o osudi zločina u Srebrenici, 3-4.

⁵⁹ Srebrenica: Neželjeno ogledalo Srbije, *Helsinki bilten*, Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, Beograd, br. 117, juni 2015, 1-4.

⁶⁰ U pojedinim nacionalističkim krugovima u Srbiji često je plasirana teza da je međunarodnoj zajednici bilo važno „da pronade barem jedan zločin koga su počinili Srbi koji bi se mogao konstruisati kao delo genocida. Cilj je da se učvrsti konstrukcija Srbije kao agresora, kako bi se oduzeo legitimitet Republici Srpskoj u borbi za opstanak“. Jedna od teza koju je istakao Dragoljub Anđelković je da rezolucija o Srebrenici predstavlja test naše spremnosti „na bezuslovnu kapitulaciju. Ako je potpišemo nema više Srpstva. Ono će ubrzo biti svedeno na sakato srbijanstvo. Znači, nemamo kud. Moramo da se odupremo i aktivno je

je razmišljao i Dobrica Ćosić koji zaključuje da je stvaranje Republike Srpske epohalan događaj kojim je stvorena „prva srpska država preko Drine“. To je za Ćosića, uprkos počinjenom genocidu i masovnim ratnim zločinima, „velika istorijska pobjeda“ i „najznačajniji događaj“ u historiji srpskog naroda poslije 1878. i ujedinjenja Vojvodine i Crne Gore sa Srbijom. U tom kontekstu, on odbacuje, kako kaže, „muslimanske, džihadske, lažne“ podatke o genocidu u Srebrenici. Drsko negirajući međunarodno dokazane činjenice o genocidu, Ćosić zlonamjerno tvrdi da su „Muslimani i njihovi štitićenici na Zapadu i Istoku od Srebrenice stvorili muslimanski žrtveni simbol, metaforu srpskog ratnog zločinjenja, muslimanski Aušvic u Bosni i Hercegovini“. ⁶¹ Na tragu politike Ćosića i ministar vanjskih poslova Republike Srbije Ivica Dačić, početkom decembra 2015. godine, otvoreno poručuje da je odbijanje Rezolucije o Srebrenici u Vijeću sigurnosti UN-a „istorijski rezultat“ Vlade Srbije i da će on imati „trajne pozitivne posledice po srpski narod“. ⁶² Politika opravdavanja i upornog poricanja genocida ostala je ista u postdejtonskom periodu, iako se njen sadržaj prema potrebama vanjske politike Srbije neznatno mijenjao. Poricanje genocida nad Bošnjacima u Srbiji i entitetu RS odvijalo se uz snažnu medijsku propagandu širenja raznih neistina i dezinformacija. Samo u rijetkim prilikama, pod prijetnjom sankcija, lideri Srbije i manjeg bosanskog entiteta činili su određene taktičke ustupke, obično kad cijena priznavanja zločina nije bila previsoka i kada ne bi dovodili u pitanje velikosrpsku strategiju poricanja i negiranja genocida. ⁶³

odbijemo. Inače nismo dostojni svojih predaka, ni srpskog imena“. (Srebrenica: Neželjeno ogledalo Srbije, *Helsinki bilten*, 5-6).

⁶¹ D. Ćosić, *Bosanski rat*, 224, 232 i 266.

⁶² Jelena Aleksić, Godina istorijskih pobjeda (Specijalno iz Beograda za Oslobođenje), *Oslobođenje*, god. LXXII, br. 24.797, Sarajevo, 7. 12. 2015, 17.

⁶³ L. J. Nettelfield i S. E. Wagner, *Srebrenica nakon genocida*, 256-258.

Ne treba zaboraviti da su sigurnosne i druge državne strukture Republike Srbije u postdejtonskom periodu aktivno učestvovala u skrivanju brojnih ratnih zločinaca, a među njima i Radovana Karadžića i Ratka Mladića. Karadžić, arhitekt genocida, godinama je izbjegavao hapšenje i u Beogradu se lažno predstavljao kao „Dragan Dabić“, iscjelitelj bioenergijom. Uhapšen je tek 18. jula 2008. godine dok se vozio autobusom između svoje klinike na Batajnici i doma u Novom Beogradu. Predstavnici srbijanskih organa vlasti davali su danima kontradiktorne i samoopravdavajuće izjave o tome kako je Karadžić došao do zvaničnih dokumenata koji su mu omogućili da zloupotrijebi identitet jednog od 61 Dabića u Srbiji. Bizarna priča o utvrđivanju pune istine o Karadžićevoj zločinačkoj ulozi u agresiji na Bosnu i Hercegovinu, njegovom životu tokom bijega i skrivanja, kao i njegovo suđenje u Hagu još uvijek traju u trenutku nastajanja ovog teksta.⁶⁴

Istovremeno sa skrivanjem ratnih zločinaca i negiranjem genocida koji je počinjen u Bosni i Hercegovini velikosrpski projektanti nastavljaju da i dalje smišljaju i fabriciraju negativnu percepciju i stereotipe o bošnjačkom narodu. Jedna od njihovih učestalih optužbi je povezivanje bošnjačkog naroda s terorizmom. Tako „otac srpske nacije“ Dobrica Ćosić tvrdi da su Bosna i Hercegovina i Kosovo postali „eksplozivno ratno žarište u Evropi“. Prema njegovim procjenama, mogući budući rat za realiziranje „muslimanske težnje“ za dominacijom u cijeloj Bosni i Hercegovini neće biti ograničen samo na ovaj prostor. Biće to, prema Ćosićevom predviđanju, „rat Evrope protiv islamskog fundamentalizma koji će u 'bošnjačkoj državi' imati snažno uporište za ekspanziju i agresiju ka severu i zapadu. I za teroristički rat u Evropi“.⁶⁵ Značajnu pažnju pitanju islamskog terorizma posvetio je i Darko Tanasković, a sve s

⁶⁴ Robert J. Donia, *Radovan Karadžić. Uzroci, postanak i uspon genocida u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 2016, 285-293.

⁶⁵ D. Ćosić, *Srpsko pitanje u XX veku*, 237.

ciljem diskreditiranja bošnjačkog naroda. Po njegovom mišljenju predstava o „zelenoj transverzali“ nije rezultat „antimuslimanske retorike“ nacionalističkih krugova na prostoru bivše Jugoslavije, već u njoj ima i evidentne „stvarnosne supstance“.⁶⁶

Rasprava o uobličavanju i ispoljavanju velikosrpske ideologije bila bi nepotpuna bez ukazivanja na ulogu naučnika i njihovog „naučnog“ rada u službi te ideologije. Značajan dio srpskih intelektualaca i naučnika predstavlja društveni sloj koji je imao važnu ulogu u jačanju ideja velikosrpske ideologije. Njihov uticaj može se primijetiti od početka perioda modernizma kada savremena nauka, zbog svojih postignuća, stiže sve veći uticaj. To je posebno bilo izraženo u onim oblastima nauke koje, po svojoj prirodi, mogu bitnije uticati na oblikovanje ideološkog mišljenja. Veći dio predstavnika srpske historiografije je od početka bio zarobljenik mitologije i u kontinuitetu je trovao domaću i međunarodnu javnost naučno neutemeljenom tezom o navodnom srpskom karakteru Bosne i Hercegovine. Ta se misao plasirala kroz srpsku književnost i historiografiju od Dositeja Obradovića i Vuka Karadžića, preko Jovana Cvijića do modernih teoretičara militantnog velikosrpstva,

⁶⁶ Danas smo, kaže Tanasković, suočeni s realnošću radikalizacije islama na Balkanu i to nisu prognostička predviđanja „novog balkanskog islama“. Opasnost od „islamske radikalizacije, koja se na Balkanu nije želela sagledati tokom posljednje decenije XX veka, u međuvremenu je postala stvarnost, u kojoj nema mjesta nikakve mistifikacije. Mistifikacija je, u stvari, i dalje tvrditi da je nema ili, ako je već ima, da je marginalna i zanemarljiva. Postupati tako znači zabijati, kao noj, glavu u pesak i propustiti priliku da se, polazeći od uočavanja unutrašnje logike i rezultata prethodnog razvoja, izvedu odgovarajući zaključci i valjano odmere linije delotvornog ponašanja u budućnosti“. Isti autor, također, tvrdi da do radikalizacije islama na Balkanu nije moglo doći bez konvergentnog djelovanja radikalnog islamizma i vodećih zapadnih demokratija na Balkanu tokom zadnje decenije prošlog stoljeća. U tendenciozno oblikovanim stavovima Tanaskoviću smeta čak i upotreba termina „umjereni muslimani“. Naime, po njegovom shvatanju to je štetno jer pothranjuje „u muslimanskim sredinama i onako snažnu sklonost ka (samo)viktimizaciji, kao univerzalnom supstitutu za bilo koju drugu konstruktivnu i otvorenu misaonu i akcionu matricu“. Vidi: D. Tanasković, *Islam i mi*, 280, 284-285, 296-297.

kao što je Milorad Ekmečić. Najistaknutija metoda djelovanja nacionalistički orijentiranih srpskih naučnika je legalitet kojom se namjerava osigurati pravo Srba da dominiraju nad ostalim narodima na Balkanu. Osim toga, treba ukazati i na njihovo osmišljavanje elemenata za provođenje genocida. „Delegitimizacija muslimana, demonizacija pa čak i negacija identiteta, nacije i ranije izvršenih zločina protiv muslimana predstavljaju istaknute karakteristike stavova velikosrpski orijentiranih naučnika“. I u djelima pojedinih srpskih historičara poslije 1995. godine nailazimo na ideološki i mitološki pristup historijskim događajima koji je korišten u velikosrpskoj ideologiji. Svakako najmaligniji među ovim mitovima su oni čiji je cilj bio izdvajanje i razgraničavanje između naroda.⁶⁷

Istina, i među srpskim intelektualcima bilo je i onih koji nisu slijedili i podržavali nacionalistički orijentirane akademike, historike i pjesnike. Jedan od takvih koji nije pristao da bude saučesnik u zahuktaloj etnohistoriji bio je i dr. Miroslav Simić. On je podnio ostvaku na članstvo u SANU-a, izjavljujući da su „brojni akademici prvo raspamećivali srpski narod, a zatim ga raspamećenog podstrekivali da otpočne i vodi besmisleni i prljavi rat, koji se uglavnom sastojao od pljački i etničkih čišćenja“. Ocjenjujući ulogu srpske akademske elite i njihove hegemonističke ideje, Olivera Milosavljević zaključila je da je ona kreirala ideje i programe, dajući prijedloge, nudeći rješenja i definirajući ciljeve. Međutim, za njihovo eventualne greške i nemogućnost realiziranja nisu se nikada smatrali krivim i odgovornim.⁶⁸ Jedan od onih koji se otvoreno i hrabro suprotstavljao pseudohistoriji i raznim „patriotskim zaludivanjima“ bio je i prof. dr. Ivan Đurić. On je je devedesetih godina simbolizirao težnje ka deideologiziranoj historiji. Shvatanje historije Ivana Đurića bilo je u Srbiji tretirano kao nacionalna izdaja. Ime dr. Đurića jedno je u nizu imena u historiji srpske kulture

⁶⁷ S. Šarić, *Velikosrpska ideologija*, 102-104.

⁶⁸ S. Bandžović, *Bošnjaci u postjugoslovenskoj srpskoj historiografiji*, 364-365.

kojima je osporavano pravo na izdvajanje iz mnoštva, na nepokoravanje trenutnom stanju duha, na razlikovanje.⁶⁹

Srpska antibosanskohercegovačka i antibošnjačka propaganda koja je otvoreno reafirmirana još početkom osamdesetih godina XX stoljeća nastavljena je i u postdejtonskom periodu. Posebno važnu ulogu u toj nacionalističkoj propagandi imali su tzv. srpski islamisti, prije svega zbog činjenice da su „muslimani bili posebno ranjiva zajednica usled geo-političkih prilika, jer je njihov položaj onemogućavao uspostavljanje Velike Srbije“. To je imalo presudan uticaj za osmišljavanje i realiziranje velikosrpske zločinačke politike njihovog fizičkog uništenja i protjerivanja sa vjekovnih ognjišta.⁷⁰ Znatno prije 1992. godine pisci *Memoranduma* su počeli izgrađivati negativne stereotipe o muslimanima kao stranom, inferiornom i opasnom elementu. Među njima se posebno ističu dr. Darko Tanasković i dr. Miroljub Jevtić, koji svoj naučni autoritet stavljaju u službu ocrnjivanja i diskreditacije Bošnjaka. Navedeni profesori su u seriji napisa u dnevnoj i revijalnoj štampi, ali i u vojnom sedmičniku *Vojska*, redovno prikazivali islam kao nasilnički, nazadan i inferioran. Isticalo se da je hrišćanska Bosna srušena u ime islama, jer oni koji su prihvatili islam „izdali su Bosnu“. Razrađujući tezu o islamu kao o okupatorskoj vjeri, oni u svojoj mržnji idu toliko daleko da tvrde da Bošnjaci nisu odgovorni za to, ali da su krivi oni koji pokušavaju da tu „izdaju u potpunosti i opravdaju“.⁷¹

⁶⁹ L. Perović, *Dominantna i neželjena elita*, 304-308.

⁷⁰ Norman Cigar, *Uloga srpskih orijentalista u opravdavanju genocida nad muslimanima Balkana*, Sarajevo 2001, 21-22.

⁷¹ Na tragu ovakvih zapaljivih i neutemeljenih postavki najviši funkcioneri nelegalne RS su u ratu isticali da su „Muslimani genetski kvaran narod koji je prešao u islam, i sada se, naravno, iz generacije u generaciju taj gen kondenzuje. Postaje sve gori i gori (...) To je u genima već usađeno“. Dakle, srpski orijentalisti koji su u srbijanskoj javnosti nazivani „stručnjacima“ u proučavanju islama odigrali su ogromnu ulogu za velikosrpsku ideologiju posebno u diskreditiranju i sataniziranju Bošnjaka. Oni su afirmirali ustaljene klišeje o islamu i doprinijeli formiranju ambijenta u kojem je bilo moguće opravdati svaki zločin protiv

Važnu ulogu u očuvanju, razvoju i promociji velikosrpske ideologije imala je Srpska pravoslavna crkva (SPC). I tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu SPC je podržavala i služila politici koja se zalagala za granice velike Srbije. Koliko je ta uloga bila važna svjedoči, pored ostalog, i izjava Radovana Karadžića koji je ustvrdio „da nijednu važnu odluku nismo donijeli bez Crkve“.⁷² Analizirajući odluke, zaključke i stavove SPC-a u periodu od 1995. godine do danas može se uočiti da je Crkva jedan od najupornijih i glavnih nosilaca politike stvaranja velike Srbije. Da je SPC jedan od glavnih čuvara vjerovanja i uvjerenja na kojim se zasniva velikosrpska ideologija potvrđeno je u nekoliko navrata i nakon 1995. godine. Insistiranje na važnosti veličine srpske države, tj. prostora na kome se prostire vlast SPC-a, ostat će i dalje jedna od njenih temeljnih preokupacija. To se vidi i iz odluke usvojene na redovnom zasjedanju Sabora SPC-a u maju 1996. godine po kojoj se, uprkos raspadu SFRJ, zadržavaju jurisdikcije SPC-a na sve stanovnike pravoslavne vjeroispovijesti na toj teritoriji. Iz ovoga je jasno da je, čim je SPC shvatila da njena želja neće biti realizirana oružjem i da srpska država neće biti u okvirima zamišljene velikosrpske države, ona odlučila da, ako se već u datom trenutku ne može uspostaviti vlast srpske države, bar da očuva vlast srpske crkve među pravoslavnim stanovništvom na cijeloj teritoriji bivše SFRJ.⁷³ Crkva

Bošnjaka. Usporedi: Sonja Biserko, Razaranje Bosne, u: *Bosna i Hercegovina – jezgro velikosrpskog projekta*, Beograd 2006, 13-14; N. Cigar, *Uloga srpskih orijentalista*, 38.

⁷² Lj. Antić, *Velikospski nacionalni programi*, 53-54.

⁷³ S obzirom na poziciju i kredibilitet koji ima u srpskom društvu, SPC je nesumnjivo dala snažan doprinos u pružanju legaliteta velikosrpskoj ideologiji. Glavni stub legaliteta odnosa moći i dominacije koji Srbi, više od dva stoljeća, nastoje uspostaviti u Bosni i Hercegovini i na Balkanu, tako da oni budu dominantni u odnosu na druge narode, svoje korijene ima u SPC-u. Pri tome, jedna od najčešće korištenih metoda SPC-a sve do današnjih dana je potenciranje razdijeljenosti (dijeljenja). Crkva je nastavila da istrajava na razdvajanju, razlikama među ljudima i grupama, segregaciji i sličnim aktivnostima. Posebnost djelovanja Crkve ogleda se u negativnom predstavljanju islama i muslimana, koji

se miješala čak i u nesporne i pravno utemeljene odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Očit primjer takve politike je i izjava patrijarha Irineja da je „razočaran zbog odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine da Dan Republike Srpske proglasi neustavnim“ jer je to, prema njegovom tumačenju prava i historije, „istorijski datum kada je stvorena Republika Srpska“.⁷⁴ Također, SPC je odigrala važnu ulogu i u afirmiranju i rehabilitaciji zločinačkog četničkog pokreta. Tako je, primjera radi, patrijarh Irinej povodom konačne sudske odluke o rehabilitaciji vođe četničkog pokreta Dragoljuba Mihailovića izjavio da „epilog rehabilitacije Mihailovića treba biti pomirenje srpskog naroda. (...) Istina je najlekovitija za sve nas. I za narod i za Crkvu. I za našu prošlost i za našu sadašnjost i za našu budućnost“.⁷⁵ Međutim, patrijarh Irinej nije rekao nijednu riječ o naučno dokazanoj istini i činjenicama koje svjedoče o masovnim i užasnim četničkim zločinima i genocidu. Takvim stavom još jednom je u ime SPC iskazana zastrašujuća ravnodušnost prema četničkom genocidu i zločinima koji su počinjeni nad bošnjačkim stanovništvom.

Oživotvorenje i nastavak velikosrpske ideologije u Srbiji u posljednje dvije decenije može se pratiti i kroz proces glorificiranja i rehabilitacije velikosrpskog, nacionalističkog i zločinačkog četničkog pokreta i njegovog vođe u Drugom svjetskom ratu Dragoljuba Mihailovića. Ozakonjenje fašističke četničke ideologije započelo je u Narodnoj skupštini Republike Srbije 21. decembra 2004. godine, kada je usvojen Zakon o izjednačavanju prava

se predstavljaju kao zlo i prijetnja, te pozivanju Srba da im se odlučno suprotstave ili da ih uklone. Vidi: S. Šarić, *Velikosrpska ideologija*, 96, 100-101.

⁷⁴ Patrijarh Irinej: Razočaran sam odlukom Ustavnog suda BiH, *Nezavisne novine*, br. 5954, Banja Luka 7. 12. 2015, 2.

⁷⁵ Patrijarh Irinej: Da epilog bude pomirenje srpskog naroda, *Politika*, CXII, br. 36460, Beograd 15. 5. 2015, 4.

partizanskih i četničkih boraca iz Drugog svjetskog rata.⁷⁶ Nepune dvije godine poslije Narodna skupština Republike Srbije usvojila je 17. aprila 2006. godine Zakon o rehabilitaciji. Tvorcima zakona je bilo najvažnije da omoguće rehabilitaciju lica koja su „lišena života, slobode, ili nekih drugih prava“, upravo poslije 6. aprila 1941, jer im je pomenuti vremenski okvir omogućavao kriminaliziranje narodnooslobodilačkog pokreta. Na taj način stvorena je podloga za etičku i političku diskvalifikaciju antifašističkog partizanskog pokreta.⁷⁷ Tako sročeni zakon omogućio je brojne zloupotrebe koje se manifestiraju u podnošenju zahtjeva za rehabilitacijom osoba koja su za vrijeme Drugog svjetskog rata sarađivale sa nacističkim okupatorom, a koja su osuđena i likvidirana od strane partizana ili su lišena slobode i sudski procesuirana od strane organa avnojevske Jugoslavije ili su figurirala kao negativne historijske ličnosti. Sam zakon nije ponudio mjerila po kojima će se jasno utvrditi da li je neko lice lišeno slobode i osuđeno iz „ideoloških ili političkih razloga“. Umjesto toga javnost je ubrzo saznala da se priprema rehabilitacija najistaknutijih predstavnika srpskog kvisinštva: Dragoljuba Mihailovića, Milana Nedića i Dimitrija Ljotića.⁷⁸ Historičarka Brnka Prpa je tim povodom ukazala da rehabilitacija Milana Nedića znači rehabilitaciju nacionalsocijalizma. To bi, prema

⁷⁶ Historičar Kosta Nikolić, kao i neki drugi historičari, ovaj pravni akt označio je kao pokušaj ispravljanja „jedne velike historijske nepravde“. Negirajući međunarodno valorizirani ishod Drugog svjetskog rata na tlu Jugoslavije, navedeni historičar ukazuje na potrebu nužnog uspostavljanja „istorijskog diskontinuiteta“. Vidi: Ilija Stamenković, „Kosta Nikolić, historičar: 'Ni potomak Svetog Save ne bi ga majci dobio penziju'“, *Srpska reč*, br. 358, Beograd 10. 11. 2004, 11-12.

⁷⁷ Aleksandar A. Miljković, Osuda komunističkog režima uslov za rehabilitaciju žrtava komunističkog režima terora, *Hereticus*, Časopis za preispitivanje prošlosti, II, 2/2004, 43-44.

⁷⁸ Aleksandar Sekulović, Pravni aspekti eventualne rehabilitacije Draže Mihailovića, *Istina*, List Društva za istinu o Narodnooslobodilačkoj borbi, III, br. 8, Beograd 2009, 21-22.

njenim riječima, dovelo do „relativizacije svih principa na kojima počiva ljudsko društvo i vrednosni sistemi čoveka i čovečanstva“.⁷⁹

Zahtjev za rehabilitaciju četničkog vođe Dragoljuba Mihailovića podnijela je ubrzo nakon donošenja Zakona o rehabilitaciji tokom 2006. godine *Asocijacija za negovanje ravnogorskog pokreta*, a 26. septembra 2009. zahtjev za Mihailovićevu rehabilitaciju podnosi Srpska liberalna stranka. Postupak za rehabilitaciju Mihailovića pokrenut je pred Okružnim sudom u Beogradu, januara 2007, nakon čega je uslijedila pauza do drugog ročišta održanog 16. septembra 2010. godine na Vrhovnom sudu Srbije.⁸⁰ Napori srpske političke i naučne elite ka političkoj rehabilitaciji generala Mihailovića i monumentalizaciji ovog ratnog zločinca završit će se i *de jure* 14. maja 2015. godine kada je Sudsko vijeće Višeg suda u Beogradu rehabilitiralo generala Dragoljuba – Dražu Mihailovića. Tom prilikom predsjednik Sudskog vijeća naveo je „da Zakon o rehabilitaciji koji je donet 17. aprila 2006. godine, po kojem se sudilo u ovom postupku, u članu jedan, predviđa da se ovim zahtevom organizuje rehabilitacija osoba koje su sudskom odlukom iz političkih i ideoloških razloga lišene života ili nekih drugih prava“.⁸¹

O negativnim reperkusijama izjednačavanja antifašista i fašista u Srbiji i opasnostima legaliziranja četničke ideologije po Bosnu i Hercegovini upozoravali su i godinama prije ove sudske odluke pojedini predstavnici zakonodavne vlasti u Bosni i Hercegovini.⁸²

⁷⁹ Nedićevo „knjigovodstvo smrti“, *Politika*, CXII, br. 36673, Beograd 14. 12. 2015, 7.

⁸⁰ Momir Turudić, Ko kači, a ko skida sliku Milana Nedića, *Vreme*, br. 958, Beograd 14. 5. 2009, 11-12.

⁸¹ Rehabilitovan Draža Mihailović, *Politika*, CXII, br. 36460, Beograd 15. 5. 2015, 1.

⁸² U Otvorenom pismu koje je 22. marta 2012. godine dr. Denis Bećirović uputio predsjednici Narodne skupštine Republike Srbije dr. Slavici Đukić-Dejanović, a povodom najave rehabilitiranja četničkog vođe Draže Mihailovića, pored ostalog

Također, nakon donošenja konačne sudske odluke o rehabilitaciji Mihailovića, prema pisanju beogradske *Politike*, reagirali su pojedini predstavnici zakonodavne vlasti Bosne i Hercegovine koji su poručili da „politika rehabilitacije četničke ideologije predstavlja civilizacijski nazadak u borbi protiv fašizma i neofašizma“.⁸³ Rehabilitacija Mihailovića izazvala je burne reakcije i u Hrvatskoj. Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar Kitarović izjavila je da najoštrije osuđuje historijski revizionizam, te „da ova presuda ne može izbrisati zlodjela četničkog pokreta“.⁸⁴

Gotovo uporedo s procesom rehabilitacije četničke ideologije u Srbiji na teritoriji Bosne i Hercegovine, kao glavne „mete“ velikosrpske politike, planski se briše i uništava prefiks „bosanski“ u nazivu gradova. Velikosrpskim protagonistima nije bilo dovoljno što su tokom agresije brojnim gradovima u nelegalnoj RS izmijenili višestoljetne nazive i dodali pridjev „srpski“ u njihove nazive. Tako

se kaže: „(...) Četnička ideologija predstavlja direktnu opasnost po nezavisnost, suverenitet i cjelovitost, prije svega, Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore. Završetak procesa legaliziranja četništva i četničke ideologije u Republici Srbiji nije samo unutrašnja stvar Republike Srbije, nego predstavlja i legalizaciju na 'duge staze' četničkog projekta velike Srbije na račun drugih država u regionu. (...) Po najcrnjoj šovinističkoj ideologiji i masovnim ubistvima nevinog stanovništva četništvo se ne razlikuje od ustaštva i sličnih naci-fašističkih formacija. O tome svjedoči i veliki broj autentičnih dokumenata, programa, rezolucija, zapisnika, svjedočenja, kao i mnogih izvora iz njemačkih, italijanskih i britanskih arhiva iz kojih se nedvojbeno vidi da je četnička država zamišljena kao totalitarna četnička diktatura nacističkog tipa (...) Dozvolite mi, gospođo predsjednice, da Vas još jednom pozovem da dodatno skrenete pažnju javnosti u Srbiji, posebno poslanicima u Narodnoj skupštini Republike Srbije, na potrebu podsticanja i ohrabriranja borbe protiv neofašizma, šovinizma i ekstremizma. Diferenciranje fašističkih formacija (četnika, ustaša, itd.) od antifašističkog pokreta važno je ne samo zbog prošlosti već i zbog budućnosti naših i susjednih država. (...)“ *Otvoreno pismo predsjedavajućeg/zamjenika Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH dr. Denisa Bećirovića upućeno predsjednici Narodne skupštine Republike Srbije dr. Slavici Đukić-Dejanović*, Sarajevo, 22. 3. 2012. (Integralni tekst pisma se nalazi u arhivi autora.)

⁸³ Žestoke reakcije u Sarajevu, *Politika*, CXII, br. 36460, Beograd 15. 5. 2015, 4.

⁸⁴ U Hrvatskoj zgroženi, *Politika*, CXII, br. 36460, Beograd 15. 5. 2015, 4.

je, primjera radi, Goražde bilo preimenovano u Srpsko Goražde, Foča u Srbijne, Sarajevo u Srpsko Sarajevo, itd. Na taj način su sljedbenici velikosrpske ideologije željeli manifestirati isključivu pripadnost tih gradova i naselja srpskom narodu. U toku djelimičnog postdejtonskog ispravljanja ove nepravde entitet RS je opstruirao i sam postupak pred Ustavnim sudom BiH. To potvrđuje i podatak da navedeni sudski organ, skoro tri godine nakon podnošenja zahtjeva (22. 2. 2004.), nije bio u stanju da donese odluku. Na kraju, Ustavni sud BiH je, ipak, donio odluku u kojoj je ocijenio da postojeća rješenja u entitetu RS nisu u saglasnosti sa ustavnopravnim principom jednakosti triju konstitutivnih naroda. Također, Ustavni sud BiH je konstatirao da se stavljanjem naglaska na „srpsko“ uz nazive određenih gradova i općina zanemaruje činjenica da „u mnogim slučajevima trenutna struktura stanovništva ne odgovara zatečenom stanju na početku rata.“⁸⁵ Kao svojevrsan odgovor na ove stavove Ustavnog suda BiH uslijedili su novi antibosanski potezi velikosrpske politike. Vlada entiteta RS, a kasnije i Skupština ovog entiteta, usvojili su tekst Zakona o teritorijalnoj organizaciji entiteta RS, kojim je propisano brisanje prefiksa „bosanski“ u nazivu Bosanske Kostajnice i Bosanskog Broda i drugih gradova u ovom entitetu.⁸⁶ Pri tome, posebno se isticalo drsko i skandalozno obrazloženje predstavnika organa vlasti u entitetu RS koji su tvrdili da prefiks „bosanski“ vrijeđa većinu građana u ovim općinama.⁸⁷

⁸⁵ C. Steiner, N. Ademović, C. Grewe, J. McBride, P. Leroux-Martin, R. Bainter, E. d'Aoust, U. Karpen, P. Nichol, M. Campbell, *Ustav Bosne i Hercegovine*, 465-467.

⁸⁶ *Službeni glasnik Republike Srpske*, god. XVII, br. 69, 30. 7. 2009, Zakon o teritorijalnoj organizaciji Republike Srpske, 1-4.

⁸⁷ Protestirajući protiv takve politike entiteta RS, poslanik Denis Bećirović je u pismu visokom predstavniku u BiH Miroslavu Lajčaku tražio da se zaustavi ubijanje prefiksa „bosanski“. Između ostalog, u pismu je stajalo: „(...) Kao poslanik u Parlamentarnoj skupštini BiH smatram da kao visoki predstavnik imate pravo i dužnost da u skladu sa svojim ovlastima zaustavite „ubijanje“ prefiksa „bosanski“ u bh. entitetu Republika Srpska. Između ostalog, pišem Vam ovo pismo, jer još uvijek ima vremena da reagirate na usvojeni tekst Nacrta zakona o

U kontinuiranoj i planskoj politici onemogućavanja izgradnje funkcionalne države Bosne i Hercegovine Republika Srbija u postdejtonskom periodu naročito zloupotrebljava Ustavom Bosne i Hercegovine datu mogućnost uspostavljanja paralelnih veza s entitetom RS. Ideja vladajućih krugova u Srbiji o izgradnji i uspostavljanju paralelnih veza plasirana je još tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu.⁸⁸ Potpisivanjem Dejtonskog sporazuma paralelne veze Republike Srbije i bosanskohercegovačkog entiteta RS su pod određenim uslovima legalizirane. Riječ je, dakle, o nadležnosti entiteta pri čijem korištenju pravo na državnom nivou ne

teritorijalnoj organizaciji Republike Srpske, koji predviđa brisanje prefiksa „bosanski“ u nazivu Bosanske Kostajnice i Bosanskog Broda. Pri tome, posebno Vas pozivam da obratite pažnju na skandalozno obrazloženje predstavnika Vlade Republike Srpske koji kažu da prefiks „bosanski“ vrijeđa većinu građana u ovim općinama. Ovakvo obrazloženje eklatantno svjedoči o stvarnim ciljevima Vlade Republike Srpske, jer prefiks „bosanski“ nije vlasništvo ni Bošnjaka, ni Srba, ni Hrvata, kao ni bilo koga drugog u našoj zemlji. On pripada podjednako svim građanima i narodima Bosne i Hercegovine i nikada ga u višestoljetnoj historiji ove zemlje niko nije dovodio u pitanje. (...)“ *Otvoreno pismo poslanika u Predstavničkom domu Parlamentarne skupštine BiH Denisa Bećirovića visokom predstavniku i specijalnom predstavniku EU u BiH Miroslavu Lajčaku u povodu sve agresivnijih nasrtaja na nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet Bosne i Hercegovine, kao i najnovijih pokušaja da se ukine prefiks „bosanski“ u nazivu gradova Republike Srpske*, Sarajevo, 8. 1. 2009. (Integralni tekst pisma se nalazi u arhivi autora).

⁸⁸ Predsjednik Republike Srbije Slobodan Milošević je na 30. sjednici tzv. Skupštine RS-a, održanoj 5. i 6. maja 1993. godine, uvjeravao prisutne rukovodioce i poslanike nelegalne RS o potrebi prihvatanja Vens-Ovenovog plana. Komentirajući njihove zajedničke ciljeve, srbijanski predsjednik Milošević je, pored ostalog, naveo: „(...) Ne odustaje se od cilja! Nije pitanje, dakle, ako gledamo taj plan, da li plan predstavlja postignuti cilj. Naravno da ne predstavlja. Već je pitanje, da li plan predstavlja put ka konačnom cilju? U mnogočemu je postignut, a ne do kraja. Ali da predstavlja put ka konačnom cilju, naravno da predstavlja. Ali treba se pomučiti malo više glavom, malo više pameću, a malo manje krvi proliti. Pošto ste Skupština, verovatno znate, da smo napravili jedinstven platni promet, da idemo na jedinstven novac, da idemo na sve moguće veze i transakcije između ekonomije, da idemo na jedno stabilizovanje jednog celovitog jedinstvenog privrednog područja gdje će te srpske zemlje biti u ekonomskom i kulturnom i u obrazovnom i svakom drugom pogledu.(...)“ (kurziz D. B.) Vidi: R. J. Donia, *From Republika Srpska Assembly 1991-1996*, 78.

smije biti povrijeđeno, a posebno ne smiju biti povrijeđeni principi suvereniteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine. Zaobilazeći saradnju s državom Bosnom i Hercegovinom, kao i cjelovito tumačenje ustavne odredbe sadržane u članu III/3.b Ustava Bosne i Hercegovine, Srbija je već 1997. godine potpisala *Sporazum o specijalnim i paralelnim vezama s entitetom RS*. Navedeni Sporazum je obnavljan 2001, 2006. i 2011. godine.⁸⁹

Kako velikosrpska politika u postdejtonskom razdoblju gleda na paralelne veze između Republike Srbije i bosanskohercegovačkog entiteta RS vidno je manifestirano na sjednici Skupštine entiteta RS, održanoj 17. augusta 1996. godine. obraćajući se prisutnim poslanicima, akademik Stevan Karamata (Beograd), predsjednik Vijeća za regionalno planiranje RS, otvoreno je govorio šta je plan i cilj uspostavljanja „novih“ veza sa Saveznom republikom Jugoslavijom. Prema njegovom mišljenju, „nije potrebno naglašavati da se ne radi samo o fizičkim vezama, kao što su saobraćaj, telekomunikacije, energetika i sl., nego o vezama u svim oblastima privrede i duhovnog života. *Što te veze budu čvršće, biće jača i RS i Jugoslavija i biće širi i jači temelji na kojima će se jednog dana graditi, nadajmo se, jedinstvena srpska država u kojoj će Drina biti kičma, a ne i granica*“. (kurziv D. B)⁹⁰

Dakle, velikosrpska politika je od početka mogućnost uspostavljanja paralelnih veza posmatrala isključivo kroz prizmu stvaranja podloge za realiziranje svog velikodržavnog projekta. U skladu s tim ne čudi da je ključna karakteristika dosadašnje prakse, odnosno zloupotrebe ove norme, od Srbije, izbjegavanje definiranja temeljnih državnih odnosa između Bosne i Hercegovine i Srbije koji

⁸⁹ *Službeni glasnik Republike Srpske*, god. XVI, br. 60, 11. 7. 2007, Zakon o ratifikaciji Sporazuma o uspostavljanju specijalnih paralelnih odnosa između Republike Srpske i Republike Srbije, 1-2; *Politička analiza. Bilateralni odnosi Bosne i Hercegovine i Srbije. Fokus na spoljnu politiku Srbije prema BiH*, 2.

⁹⁰ R. J. Donia, *From Republika Srpska Assembly*, 118.

bi bili ispunjeni brojnim međdržavnim ugovorima. Oni bi trebali biti pravni osnov za uspostavljanje posebnih paralelnih odnosa entiteta sa susjedima u pojedinim resorima. Dakle, nije riječ, kako to beogradski političari tvrde, o „specijalnim vezama“, nego o „posebnim paralelnim odnosima“, što je bitna razlika.

Međutim, sadašnja praksa je antidejtonska i antiustavna, jer Srbija žuri da ugovori i potpiše što više sporazuma samo s bosanskohercegovačkim entitetom RS, zanemarujući pri tome odnose s državom Bosnom i Hercegovinom. Ne treba zaboraviti da Srbija godinama svjesno opstruira rješavanje niza otvorenih pitanja u međdržavnim odnosima s Bosnom i Hercegovinom dok, s druge strane, u praksi forsira jednostrane odnose s entitetom RS.⁹¹ Očigledno, Srbija se i dalje u Bosni i Hercegovini ponaša u skladu s ambicijama, procjenama i prognozama arhitekata ideologije velike Srbije.⁹²

Sveobuhvatna i ozbiljna analiza srbijanske politike prema Bosni i Hercegovini u postdejtonskom periodu nedvojbeno govori da se Srbija planski i sistematski priprema za ono što su još u ratu priželjkivali Slobodan Milošević, Radovan Karadžić, Aleksa Buha i njima slični velikosrpski protagonisti, tvdeći da je već sutra u promijenjenim međunarodnim okolnostima moguć scenario ponovnog stvaranja velike Srbije. Na putu do tog velikosrpskog cilja srbijanski zvaničnici i u postdejtonskom periodu veoma vispreno zamagljuju oči bosanskohercegovačkoj i međunarodnoj javnosti

⁹¹ Suad Arnautović, Paralelni odnosi, a ne specijalne veze, *Oslobođenje*, LXXII, br. 24.659, Sarajevo 22. 7. 2015, 11.

⁹² Jedan od njih, samozvani ministar vanjskih poslova tzv. RS Aleksa Buha je još 1993. godine dao autentično tumačenje odnosa na relaciji Srbija - nelegalna RS, ističući sljedeće: „Mi smo Republiku Srpsku na neki način već izgradili i ona ima mnogo elemenata države. (...) *Mi smo uradili krupan posao, istorijski posao, i to smo uradili uz veliku pomoć Srbije i Crne Gore. Nakon što se rat u Bosni završi, sledeći korak je stvaranje ujedinjenih srpskih država, jer ono što je sa aspekta međunarodne zajednice nemoguće danas, sutra je moguće.*“ (kurziv D. B). Vidi: E. Šarčević, *Dejtonski ustav*, 55.

nudeći slatkorječive fraze i prazne riječi prema državi Bosni i Hercegovini, dok istovremeno putem intenzivirane i sveobuhvatne izgradnje paralelnih odnosa s entitetom RS iz godine u godinu sve sistematičnije i intenzivnije ovaj bosanskohercegovački entitet inkorporiraju u društveno-ekonomski sistem Srbije. Ovakav antidejtonski i antiustavni pristup, koji se nedvojbeno može nazvati nastavkom velikosrpske politike, osnovna je karakteristika vanjske politike Srbije prema Bosni i Hercegovini u postdejtonskom razdoblju, s velikim uticajem na političke odnose dviju država i nesagledivim opasnostima koje iz toga proizilaze.

Velikosrpski krugovi i zvanična vlast u Srbiji zajednički i koordinirano rade na afirmiranju velikosrpski orijentiranih autora koji neskriveno u svojim knjigama zagovaraju zločinački projekt rušenja države Bosne i Hercegovine i „ujedinjenje srpstva“. O tome, pored ostalog, svjedoči i činjenica da je glavni i najmoćniji srpski izdavač *Službeni glasnik* iz Beograda objavio pseudoknjiški i izrazito nacionalistički spis Dobrice Ćosića pod naslovom *Bosanski rat* (na 276 strana, urednici Slobodan Gavrilović i Marko Krstić). U spomenutoj publikaciji, koja je po svemu sudeći koautorsko djelo više sudionika, ponovo su predstavljene tendenciozne velikosrpske pretenzije prema Bosni i Hercegovini koje ne mogu odgovorne ljude ostaviti ravnodušnim. Zvanične strukture vlasti u Beogradu se nikada nisu distancirale od Ćosićeve otrovne ideologije i njenih ratno-huškačkih ciljeva, već naprotiv preko pseudopublikacije *Bosanski rat* nastoje da odgajaju nove generacije u velikosrpskom duhu. Neozbiljno bi bilo i pomisliti da najuticajniji izdavač u Srbiji *Službeni glasnik* nema podršku, prije svega, Vlade Srbije. Također, ne treba zaboraviti da politiku velikosrpstva otvoreno zagovara i predsjednik Srbije Tomislav Nikolić, koji često daje izjave o nemogućnosti funkcioniranja Bosne i Hercegovine i negiranju

genocida u Srebrenici.⁹³ Na kraju, umjesto konačnih ocjena, treba se ozbiljno zapitati: zašto je Ćosić objavio knjigu s ovakvim velikosrpskim sadržajem i to baš u 2012. godini? Naivno bi bilo vjerovati da se to desilo slučajno, naročito ako se ima u vidu ko je njen izdavač. Formalno posmatrajući, *Službenik glasnik* je državna institucija koja objavljuje državne akte. Prema tome, ne treba previše mudrosti za identificiranje ko stoji iza jedne ovako opake knjige koja truje ljudske duše i živote.⁹⁴

Kao što protagonisti razbijanja Bosne i Hercegovine u Srbiji uživaju podršku vlasti, isto tako podrška Beograda ne izostaje ni destruktivnim i separatističkim elementima u bh. entitetu RS. Beograd evidentno podržava antidejtonsku i antibosansku politiku jednog od sljedbenika Ćosićeve ideologije Milorada Dodika. Srbijanski stratezi ne kriju da je najvažniji zadatak današnje srpske politike očuvanje i jačanje entiteta RS. U tom kontekstu značajan dio srpske elite destruktivnu politiku Milorada Dodika smatra dobrom, dosljednom i principijelnom. Milorad Dodik, evidentno, ne oblikuje i ne formulira svoju politiku bez instrukcija i podrške Beograda. Tako, primjera radi, Dobrica Ćosić ističe, da nema boljeg političara, „jače i pouzdanije ličnosti koja služi u odbranu RS od Dodika“. Veličajući Dodika, Ćosić ocjenjuje da „on tu borbu vodi izvanredno, vešto, principijelno i treba mu i građanski i intelektualno i politički u svakom pogledu pomoći i podržati ga“.⁹⁵ „Republici Srpskoj dobro ide (...) na čelu sa predsjednikom Dodikom, jer je Srpska danas stabilna, prosperitetna, Srpska korača sigurnim koracima. Srbija je naravno tu, Srbija je potpuno posvećena da pomogne na svaki način“

⁹³ Šefket Krcić, Ćosićevo pseudoknjiško proizvođenje genocida, u: *Ćosićev rat – Zbornik radova sa naučne i stručne rasprave o knjizi „Bosanski rat“ Dobrice Ćosića, održane 3. 5. 2012. godine*, Sarajevo 2013, 355-358, 368, 372-373.

⁹⁴ Jusuf Žiga, Glorificiranje laži i lažni sadržaj knjige “Bosanski rat”, autora Dobrice Ćosića, u: *Ćosićev rat – Zbornik radova*, 452.

⁹⁵ S. Biserko, Percepcija srpske elite dejtonske Bosne, 1.

rekao je ministar vanjskih poslova Srbije Vuk Jeremić⁹⁶. I zaista, u skladu s ovakvim stavovima ponašaju se i predsjednik Vlade Republike Srbije Aleksandar Vučić i predsjednik Republike Srbije Tomislav Nikolić koji, također, pomažu separatističku politiku Milorada Dodika. Tako je posljednjih godina postalo uobičajeno da Dodik gotovo svake sedmice dolazi u Beograd na „konsultacije“ i „razmjenu stavova“ kod srbijanske političke i akademske elite. Pri tome, srbijanskim zvaničnicima nimalo ne smeta da Dodik uporno i sve glasnije govori da mu je Sarajevo inozemstvo, a Beograd glavni grad.

Puno je ozbiljnih dokaza da nosioci velikosrpstva u miru žele realizirati viziju „oca srpske nacije“ Dobrice Ćosića koji je smatrao da se u XXI stoljeću treba „mudro“ prilagođavati novim okolnostima i vremenu. Prema njegovom mišljenju, potrebno je neoružanom taktikom, „taktikom mira“, realizirati zacrtane velikosrpske pretenzije, koje nisu, zbog unutrašnjih slabosti političkih lidera, naročito Slobodana Miloševića, ostvarene tokom osvajačkih ratova Srbije od 1991. do 1999. godine.⁹⁷

Pojedini srpski akademici, a u posljednje vrijeme sve češće i vladajući političari, otvoreno naglašavaju da je entitet RS „jedina svijetla tačka“ koja budi nadu da će se „političkim putem ostvariti ono što se nije moglo oružanim putem“. Jedan dio novinara i naučnih radnika u Bosni i Hercegovini i Srbiji posljednjih godina ukazuje na postojanje drugog Memoranduma SANU-a. U njemu su, prema ocjeni pojedinih autora, sadržani u devet glavnih tačaka putevi i postupci kako se u XXI stoljeću treba voditi bitka za ostvarenje velikosrpskih ciljeva. U spomenutih devet tačaka sadržano je kako to ostvariti: umanjivanjem odgovornosti Srbije za

⁹⁶ Mirha Dedić, Drugi Memorandum SANU u teoriji i praksi, *Slobodna Bosna*, god. XVI, br. 749, Sarajevo 24. 3. 2011, 28.

⁹⁷ Ismet Dizdarević, Etnocentrični stavovi akademika Dobrice Ćosića, u: *Ćosićev rat – Zbornik radova*, 281.

zločine, sprečavanjem slanja najavljenih tužbi međunarodnom sudu susjednih država, insistiranjem na zatvaranju Haškog tribunala, podržavanjem preobražaja srpskih zajednica u jedinstvenu, svesrpsku zajednicu, izazivanjem nemira i nezadovoljstva stanovnika susjednih država, opravdavanjem i neposrednim podržavanjem otcjepljenja Republike Srpske i drugim „prilagođavanjima“ sadašnjim političkim okolnostima. Memorandum I prouzrokovao je masovne ratne zločine i genocid, međutim Memorandum II, prema mišljenju njegovih autora, treba u miru da završi velikosrpske projekte koji nisu realizirani u ratu.⁹⁸

Također, jasan dokaz da Srbija nije odustala od projekta velike Srbije predstavlja i usvojena *Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore i matične države i Srba u regionu*. U ovom opširnom dokumentu, objavljenom u *Službenom glasniku Republike Srbije* 28. januara 2011. godine, doslovce stoji: „Republika Srpska (...) predstavlja najvažniju oblast interesa i jedan od državnih i nacionalnih spoljnopolitičkih prioriteta Republike Srbije“. Strategija precizira i zone od strateškog interesa za Republiku Srbiju. Posebno opasnu činjenicu predstavlja lociranje Brčko Distrikta unutar entiteta RS kao „zone od strateškog interesa“ za Srbiju.⁹⁹

U razmatranju postdejtonske politike Srbije prema Bosni i Hercegovini ne smije se zaobići ni značaj sjednice „Savjeta za odnose sa Srbima u regionu“, održane 8. februara 2011. godine, na poziv tadašnjeg srbijanskog predsjednika Borisa Tadića. Glavna i jedina tačka dnevnog reda odnosila se na predstojeći popis stanovništva u svim državama regiona. Prema riječima čelnih ljudi srbijanskog Ministarstva za dijasporu, osnovni cilj sastanka bio je da se otvoreno ukaže na izuzetnu važnost predstojećih popisa u

⁹⁸ M. Dedić, Drugi Memorandum SANU, *Slobodna Bosna*, 24-31.

⁹⁹ *Službeni glasnik Republike Srbije*, god. LXVII, br. 4, 28. 1. 2011, *Strategija očuvanja i jačanja odnosa matične države i dijaspore i matične države i Srba u regionu*, 24.

državama regiona za Srbiju i srpski narod u cjelini.¹⁰⁰ Međutim, iako su upravo predstavnici bosanskohercegovačkog entiteta RS insistirali na provođenju popisa stanovništva u cijeloj Bosni i Hercegovini,¹⁰¹ velikosrpska politika nakon njegovog održavanja nije bila zadovoljna rezultatima popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini iz 2013. godine. Zato su predstavnici bosanskohercegovačkog entiteta RS svjesno pravili opstrukcije s ciljem neobjavlivanja tačnih i službeno potvrđenih podataka o provedenom popisu stanovništva.¹⁰²

Za nosioce velikosrpske ideologije, prema mišljenju nekih autora, dvoličnost kao metoda nije nikakva novina savremenog doba. Dvoličnost sa strategijama kao što su tajnovitost, dvosmislenost, pružanje lažne ruke prijateljstva, negiranje, odvrćanje od realnih činjenica samo su neke od karakteristika velikosrpske ideologije koje zapažamo već decenijama i stoljećima.

¹⁰⁰ Isto, 29.

¹⁰¹ U Rezoluciji o ciljevima i mjerama politike Republike Srpske u tački 8. stoji: „Narodna skupština traži od predstavnika iz Republike Srpske (...) da insistiraju na donošenju zakona o popisu stanovništva 2011. godine u cijeloj Bosni i Hercegovini, te da u Budžetu Bosne i Hercegovine predvide potrebna sredstva u narednim godinama, počevši od budžeta za 2009. godinu. Popis mora biti proveden po svim važećim standardima i pravilima u zemljama Evropske unije, te obavezno sadržavati pitanja o mogućnosti izjašnjenja o nacionalnom i vjerskom opredjeljenju građana“. Vidi: *Službeni glasnik Republike Srpske*, god. XVIII, br. 2, 13. 1. 2009, Rezolucija o ciljevima i mjerama Republike Srpske, 1-2.

¹⁰² Prof. dr. Hasan Zolić, statističar i demograf, kazao je da su „razlozi za neobjavlivanje rezultata popisa stanovništva iz 2013. godine višestruki. Početkom novembra 2013. godine objavljeno je da BiH ima 3.793.000 stanovnika. (...) U februaru ove godine, osim kriterija koje je dao IMO tim, RS je tražila i da se ubaci pitanje 40., koje se odnosi na mjesto rada i školovanja. To u praksi znači da se ukupan broj stanovnika smanji za 430.000, a od toga bi najviše Bošnjaka bilo ugroženo. Bilo bi da BiH ima 3,4 miliona stanovnika s učešćem Bošnjaka ispod 50 %, Hrvati 13 %, Srbi 31 %, Ostali 3,68 % (Bosanci, Jevreji, Romi). Što se tiče RS-a, isto bi se smanjio broj Bošnjaka, tako da bi učešće bilo oko 12 %. Stoga oni traže da se ubaci pitanje 40., iako je IMO tim kazao da to pitanje nije relevantno za određivanje nerezidentnog stanovništva“. Vidi: Hasan Zolić, Trebalo je utvrditi kriterije za 'čišćenje' stanovništva, *Dnevni list*, br. 5187, Mostar 14. 12. 2015, 5.

U srpskoj historiji imamo niz tajnih programa koji su u početku bili sakriveni dokumenti od šire javnosti. Nećemo pogriješiti ako kažemo da ova ideološka strategija ima posebno mjesto u srpskoj historiografiji, jer je historijske činjenice predstavljala u skladu sa potrebama velikosrpske ideologije.¹⁰³

Na kraju, u Bosni i Hercegovini moramo biti svjesni da opasnost od velikosrpske ideologije neće biti otklonjena u kratkom periodu. Naprotiv, brojne pojave, tendencije i činjenice ukazuju da se velikosrpska ideologija i politika ponovo u novoj formi reafirmira i intenzivira.¹⁰⁴ Nad Bosnom i Hercegovinom, sredinom druge

¹⁰³ S. Šarić, *Velikosrpska ideologija*, 141.

¹⁰⁴ Na potrebu veće saradnje probosanskohercegovačkih političkih stranaka, pored ostalih, ukazao je u Otvorenom pismu liderima političkih stranaka sa sjedištem u entitetu Federacija BiH predsjedavajući/zamjenik Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH dr. Denis Bećirović. Između ostalog, u pismu je stajalo: "(...) Intenzivirani politički, idejni, ekonomski, psihološki i razni drugi nasrtaji na državu Bosnu i Hercegovinu, naročito u posljednjih šest godina, traže nove odgovore. Oni nisu samo verbalne prirode. Ignoriranje i potcjenjivanje takvih nasrtaja je politički neodrživo i s nesagledivim posljedicama. Zbog toga, apelujem i predlažem svim predsjednicima parlamentarnih stranaka probosanskohercegovačke orijentacije na državnom nivou da pristupe razgovorima i dogovorima o dugoročnoj zaštiti nezavisnosti, cjelovitosti i državnosti naše zemlje. Ne postoji pitanje koje je politički, moralno i historijski važnije od pitanja očuvanja države i obezbjeđenja životnih interesa svih naroda i građana naše zemlje. Očigledno je da na državnom nivou treba tražiti nova rješenja koja će omogućiti efikasnu zaštitu države i izgradnju države istinski ravnopravnih naroda i građana. Na državnom nivou potisnimo stranačku i lokalnu politiku u korist državne politike. Odredimo crvenu liniju ispod koje se ne može ići na državnom nivou. Ako to ne uradimo sutra, prekosutra može biti kasno. Za državu Bosnu i Hercegovinu su mjeseci godine, a godine decenije. Stoga se nadam se da ćete, uprkos svim stranačkim neslaganjima, rivalitetima i lokalnim kampanjama, o ovom javnom pozivu ozbiljno razmisliti. Njegov sadržaj i poruke nisu kratkoročne i dnevno-političke prirode jer ni nasrtaji na državu Bosnu i Hercegovinu nisu takvi. Ozbiljne analize govore da naredne godine donose nove i još opasnije atake na državu Bosnu i Hercegovinu od deklariranih 'projekata' uništenja naše države i njihovih 'izvođača radova'. (...) Oni dugoročno neće odustati od svojih velikodržavnih i hegemonističkih ambicija u protubosanskohercegovačkom smjeru, sve dok se njihovi zacrtani apetiti ne zadovolje. Takve ambicije treba očekivati i u narednom periodu i zato niko neće imati pravo da kaže da nismo znali predvidjeti šta nas očekuje u budućnosti." *Otvoreno pismo predsjedavajućeg/zamjenika Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH*

decenije XXI stoljeća, i dalje se nadvija „sablazan velikosrpstva“ i muči bosanskohercegovačke građane i narode, te su oni više okrenuti prošlosti nego li izazovima savremenosti i budućnosti. Zato naše egzistencijalno pitanje danas glasi: jesmo li kao društvo, kao država Bosna i Hercegovina, spremni na promjene i za predstojeća sudbonosna iskušenja? To znači imamo li snage i volje da priznamo odakle nam prijeti najveća opasnost, a potom da se efikasno organiziramo u demokratskom zalaganju za Bosnu i Hercegovinu državu ravnopravnih građana i naroda. Razmatrajući velikosrpsku ideologiju i politiku u savremenim okolnostima, ukazali smo na potrebu da se u bosanskohercegovačkoj nauci bez ustručavanja pristupi studioznom izučavanju, monitoringu i promišljanju ove opasne ideologije. Utisak je da smo i dalje uljuljkani i da se interes za fenomen velikosrpstva površno svodi na rijetko i nestudiozno reagiranje na neke njegove javne i propagandne aspekte.

Zaključak

Predstavnici političke i naučne intelektualne elite Srbije više od dva stoljeća u kontinuitetu planiraju i osmišljavaju projekte s ciljem stvaranja velike Srbije. Glavna meta takve hegemonističke i osvajačke politike bila je i ostala Bosna i Hercegovina. U realiziranju destruktivne politike uništenja hiljadugodišnje državnosti Bosne i Hercegovine dominantan uticaj ima značajan dio intelektualne elite – srpski intelektualci iz raznih sfera nauke, koji svoju „naučnu misao“ sabiru i artikuliraju institucionalno, svjetovno kroz SANU i duhovno preko Srpske pravoslavne crkve. Brojni primjeri i u postdejtonskom periodu svjedoče da nosioci velikosrpstva u miru žele relizirati velikosrpske ciljeve, tako što će srpsku politiku „mudro“ prilagođavati novim okolnostima. To prema

dr. Denisa Bećirovića predsjednicima parlamentarnih političkih stranaka na državnom nivou sa sjedištem u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 28. 8. 2012. godine. (Integralni tekst pisma se nalazi u arhivi autora)

riječima savremenih ideologa velikosrpstva znači da u postojećim okolnostima treba neoružanom taktikom, „taktikom mira“, realizirati zacrtane velikosrpske pretenzije, koje nisu ostvarene tokom vođenja osvajačkih ratova Srbije devedesetih godina XX stoljeća. U realiziranju takvih nakana nužno je, po njihovom mišljenju, širiti propagandu o građanskom ratu u Bosni i Hercegovini, a ne o stvarnoj agresiji, i reducirati odgovornost Srbije za zločine i genocid. Potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma 1995. godine okončana je oružana velikosrpska agresija na međunarodno priznatu državu Bosnu i Hercegovinu, ali politička i „naučna“ aktivnost velikosrpskih krugova koji negiraju bosansku državnost još uvijek nije. Jedna od karakteristika postdejtonske velikosrpske politike jeste mimikrijsko nastupanje s ciljem da se prikriju stvarne ekspanzionističke namjere ove opasne politike. Imajući to u vidu, može se zaključiti da država Bosna i Hercegovina neće biti sigurna sve dok se velikosrpska politika definitivno i stvarno u praksi ne odrekne teritorijalnih pretenzija i hegemonizma kao svojih ideja vodilja.

A CONTRIBUTION TO RESEARCH OF GREAT-SERBIAN POLITICS TOWARDS BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE POST-DAYTON PERIOD (1995-2015)

Summary

Representatives of political and scientific intellectual elite in Serbia have been continually planning and designing projects for more than two centuries aimed at creation of Greater Serbia. The main target of such hegemonic and conquering policy was and still is Bosnia and Herzegovina. A significant part of the intellectual elite

has had a dominant influence in the implementation of the destructive policy of dissolution of millennial statehood of Bosnia and Herzegovina: Serbian intellectuals from different spheres of science, who collect and articulate their „scientific thought“ through institutions, secularly through institutions like the Serbian Assembly of Science and Art and spiritually through the Serbian Orthodox Church. Numerous examples testify that even in the post-Dayton period, those who bear the Greater Serbia notion want to implement the Greater Serbia objectives in peace, by „wisely“ adapting Serbian policy to new circumstances. This, according to contemporary Greater Serbia ideologists, implies that the planned Greater Serbia's pretensions, which were not achieved during the conquering wars of Serbia in 1990s in the XX century, must be implemented through unarmed tactics – „the tactics of peace“. During the implementation of such intentions it is necessary, in their view, to spread the propaganda about the civil character of war in Bosnia and Herzegovina, and not about the actual aggression, and to reduce Serbia's responsibility for crimes and genocide. The signing of the Dayton Peace Agreement in 1995 ended the armed Greater Serbia's aggression against internationally recognized Bosnia and Herzegovina, but political and „scientific“ activity of Greater Serbia's ideologists who negate the Bosnian statehood is still ongoing. One of the characteristics of post-Dayton Greater Serbia's policy is mimicry, aimed at concealing the real expansionary intentions of this dangerous policy. With that in mind, we can conclude that the state of Bosnia and Herzegovina will not be safe until the Greater Serbian policy definitely and really does not renounce its territorial claims and hegemony as its guiding principles in practice.

UDK 94

ISSN 2303-7539

**DRUŠTVO HISTORIČARA TUZLANSKOG KANTONA
ODSJEK ZA HISTORIJU FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U TUZLI**

HISTORIJSKA MISAO HISTORICAL THOUGHT

3

HISTORIJSKA MISAO, GOD. III, BR. 3, 1-470, TUZLA, 2017.